

***Lokalna studija
stanovanja romske i
egipćanske populacije u
opštini Herceg Novi***

**Januar
2014.**

Ova publikacija predstavlja rezultat saradnje Centra za demokratiju i ljudska prava, Opštine Herceg Novi i NVO Mladi Romi. Publikacija je nastala uz podršku Fondacije za otvoreno društvo (OSF) iz Budimpešte. OSF ne preuzima odgovornost za činjenice i mišljenja iznijeta u ovoj publikaciji, kao ni za naknadno korišćenje informacija sadržanih u istoj. Sadržaj ove publikacije predstavlja isključivu odgovornost autora.

Projekat UNAPRJEĐENE INTEGRACIJE ROMA I EGIPĆANA NA LOKALNOM NIVOU

PROJEKTNI TIM

Koordinatorica projekta

Dženita Brčvak, Centar za demokratiju i ljudska prava

Lokalni koordinatori projekta

Jovan Subotić, Opština Herceg Novi

Mehmet Beriša, NVO Mladi Romi

Eksperti

Vladimir Bošković, pravni konsultant
Slađana Vučićević, građevinska inženjerka

Saradnici

Marija Vuksanović, Centar za demokratiju i ljudska prava

Maja Ćorović, Centar za demokratiju i ljudska prava

Branka Božović, Opština Herceg Novi

Đuro Čepnjić, Opština Herceg Novi

Lela Stevović, Opština Herceg Novi

Stana Kilibarda, NVO Mladi Romi

Emrah Jefkaj, NVO Mladi Romi

Tafa Zafer, NVO Mladi Romi

SADRŽAJ

PREDGOVOR.....	4
1. OPIS ZATEČENOG STANJA	5
2. UVODNA METODOLOŠKA RAZMATRANJA	6
a) Istraživačke metode	7
b) Identifikacija osnovnih pokazatelja (indikatora) od značaja za terenski rad	8
c) Struktura istraživačkog tima.....	9
d) Poslovi istraživačkog tima i potrebno vrijeme za sprovođenje istraživanja	9
3. OPIS AKTIVNOSTI.....	10
3.1. Formiranje multisektorske radne grupe	10
3.2. Istraživanje na terenu	10
3.3. Izrada Istraživačkog izvještaja.....	10
4. IZVJEŠTAJ O ISTRAŽIVANJU U OBLASTI STANOVANJA ROMSKE I EGIPĆANSKE POPULACIJE U OPŠTINI HERCEG NOVI.....	11
4.1. SOCIODEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE POPULACIJE	11
4.1.1. Obrazovna struktura porodice	13
4.1.2. Pravni status članova porodice.....	14
4.1.3. Zdravstveno stanje.....	15
4.2. USLOVI STANOVANJA	15
4.2.1. Naseljavanje romskih porodica u Herceg Novi	16
4.2.2. Uslovi stanovanja obuhvaćene populacije.....	18
4.2.3. Problemi u pogledu uslova stanovanja	21
4.2.4. Legalizovanost stambenih objekata	24
4.3. IZVORI I VISINA PRIHODA OBUHVAĆENE POPULACIJE	26
4.4. SOCIJALNI STATUS POPULACIJE OBUHVAĆENE ISTRAŽIVANJEM	29
5. PREGLED PRAVNOG OKVIRA	33
5.1. Opšte preporuke stručnjaka za imovinsko – pravna pitanja u oblasti stanovanja	33
5.2. Konkretno preporuke	35
6. PRESJEK STANJA NA TERENU: Izvještaj stručnjaka građevinske struke iz oblasti statike	38
6.1. Foto dokumentacija.....	38
7. ZAKLJUČNE NAPOMENE	44
ANNEXI _U P I T N I K.....	47

PREDGOVOR

Stanovanje je osnovna čovjekova potreba koja se već dugo u razvijenim zemljama ne podmiruje isključivo prema tržišnim zakonima ponude i potražnje. Stan je najveća materijalna i simbolična vrijednost svakog domaćinstva. Stambena politika predstavlja sastavni dio socijalne politike koja se velikim dijelom ostvaruje na lokalnom nivou, kroz djelovanje lokalnih samouprava i institucija državne administracije na lokalnom nivou.

Prepoznajući značaj i ulogu lokalnih samouprava u sprovođenju socijalne politike, te značaj prikupljanja pravovremenih i kvalitetnih informacija za razvoj lokalnih politika inkluzije, Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM), u saradnji sa lokalnim romskim partnerom NVO Mladi Romi i Opštinom Herceg Novi, pristupio je ispitivanju stambenih potreba romske i egipćanske populacije nastanjene na području ove opštine, sa ciljem prikupljanja validnih informacija za izradu situacione analize u ovoj oblasti.

Prema podacima NVO Mladi Romi, uslovi stanovanja romskog i egipćanskog stanovništva nastanjenih u opštini Herceg Novi su različiti, i kreću se od „veoma dobri“ do „nedostojni čovjeka“. Zabrinjavajuće visok procenat (30%) stanovništva ove populacije živi u uslovima eksteremnog siromaštva. Više od 18 % Roma i Egipćana živi u bespravno sagrađenim kućama. Isti je procenat ovog stanovništva koji živi u privremenim smještajnim objektima koji nisu bezbjedni po život. U slučajevima gdje su kuće sagrađene legalno i u skladu sa bezbjednosnim standardima, iste nisu upisane u katastar ili se kuće ne vode na pravog vlasnika usljed nezavršenog ostavinskog postupka ili nedovršenog procesa upisa imovinskih prava.

Studija koja je pred vama ima za cilj da pruži detaljan pregled stanja stanovanja romskog i egipćanskog stanovništva u ovoj opštini, te predloži preporuke, zasnovane na validnim i provjerljivim podacima sa terena. Ova studija je jedan od ključnih rezultata projekta „Unaprjeđenje integracije Roma i Egipćana na lokalnom nivou“ koji sprovode Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM), u saradnji sa lokalnim romskim partnerom NVO Mladi Romi i Opštinom Herceg Novi, a koji finansijski podržava Fondacija za otvoreno društvo iz Budimpešte. Studija je potkrijepljena stručnom analizom pravnog konsultanta i građevinskog inženjera. Poseban dio studije čini izvještaj o istraživanju na terenu.

Na kraju, posebnu zahvalnost za izradu studije dugujemo članovima multisektorske radne grupe koja je bila zadužena za obilazak definisanih naselja i anketiranje članova romskih i egipćanskih porodica u tim naseljima.

Projektni tim

1. OPIS ZATEČENOG STANJA

Prema popisu iz 2011. godine, u Crnoj Gori živi 6521 pripadnika romske i egipćanske populacije. Međutim, u Crnoj Gori još uvijek ne postoje potpuni demografski podaci o broju Roma i Egipćana, kao ni egzaktni podaci o njihovom socijalnom položaju na koji dominantno utiču strukturno siromaštvo i diskriminacija. Prema podacima Zavoda za zapošljavanje Crne Gore, čak 90% evidentiranih nezaposlenih Roma su nekvalifikovani radnici, najnižeg stepena stručne sprema. Među ovom populacijom se uočava i veoma nizak procenat zaposlenih na neodređeno vrijeme (39%), što je znatno ispod prosjeka za ukupno stanovništvo (88%). Više od polovine radno aktivnih Roma i Egipćana su sezonski radnici, a čak 83% posao obavlja u neformalnoj ekonomiji. Stepenn nezaposlenosti je naročito izražen kod Romkinja i Egipćanki, kod kojih se stopa nezaposlenosti kreće ispod 10% u odnosu na većinsku populaciju. Jedna od osnova loše socio-profesionalne strukture je i nizak obrazovni nivo romske populacije, koji je posledica nedovoljne uključenosti u obrazovni sistem, ali i niskih obrazovnih postignuća ove zajednice. Uslovi stanovanja su u većini slučajeva drastično loši. Prema nezvaničnim podacima, dvije trećine Roma živi u najtežim stambenim uslovima, kojima nije izložena nijedna druga nacionalna ili etnička zajednica u Crnoj Gori. Veoma mali broj romskih naselja je uključen u opštinsku infrastrukturnu mrežu i mrežu socijalnih i društvenih servisa.

Prema rezultatima popisa iz 2011. godine, na teritoriji opštine Herceg Novi, živi 254 lica koja se izjašnjavaju kao pripadnik/ca romske populacije i 25 lica koja se izjašnjavaju kao pripadnik/ca egipćanske populacije. Prema podacima lokalne romske NVO Mladi Romi koji su poslužili kao osnov za izradu Lokalnog akcionog plana za poboljšanje položaja Roma, Aškalija i Egipćana u opštini Herceg Novi, na teritoriji ove opštine živi 68 domicilnih romskih i egipćanskih porodica i 3 porodice čiji su članovi interno raseljena lica. Većina njih (96,30 %) živi u prigradskim naseljima, dok samo 3,70 % ovih porodica živi u urbanom centru. Uslovi stanovanja su različiti, i kreću se od „veoma dobri“ do „nedostojni čovjeka“. Ono što dodatno komplikuje situaciju u oblasti stanovanja jeste činjenica da 30 % ukupnog romskog stanovništva živi u 14 domaćinstva, i to u uslovima eksteremnog siromaštva. Više od 18% Roma i Egipćana živi u bespravno sagrađenim kućama. Isti je procenat ovog stanovništva koji živi u privremenim smještajnim objektima koji nisu bezbjedni po život. U slučajevima gdje su kuće sagrađene legalno i u skladu sa bezbjednosnim standardima, iste nisu upisane u katastar ili se kuće ne vode na pravog vlasnika usljed nezavršenog ostavinskog postupka ili nedovršenog procesa upisa imovinskih prava.

Ove činjenice ukazuju na povećanje rizika u pogledu bezbjednosti ljudi koji žive u ovim objektima, ali i u pogledu legalnosti upotrebe ovih građevina u budućnosti. Iako su svi ovi rizici očigledni, relativno malo pažnje se posvetilo organizovanju sveobuhvatnih i dobro koordiniranih aktivnosti koje bi bile usmjerene na poboljšanje uslova stanovanja romskih i egipćanskih porodica. Pod ovim naročito podrazumijevamo analizu postojeće situacije ovoj oblasti, ali i potrebu za većim uključivanjem same populacije u rješavanje navedenih problema. Osim toga, u ovom momentu ne postoje egzaktni podaci o stanju na terenu, imajući u vidu fluktuacije u podacima koje su česte kada je u pitanju romska populacija, usljed visoke mobilnosti i čestih promjena mjesta boravka.

2. UVODNA METODOLOŠKA RAZMATRANJA

Dosadašnji pokušaji sagledavanja socijalnog položaja Roma i Egipćana u našem društvu nailazili su na brojne metodološke i praktične prepreke koje su se ogledale u realnom sagledavanju demografskih i socijalno-ekonomskih pokazatelja o položaju ovog dijela stanovništva. Stoga je osnovni metodološki zadatak istraživanja, na čijim temeljima je izgrađena ova studija, da *obezbjedi efikasan multisektorski pristup u prikupljanju, analizi i evaluaciji faktičkih podataka* na osnovu kojih lokalna samouprava treba da planira i preduzima mjere iz svoje nadležnosti kako bi se unaprijedili uslovi stanovanja Roma i Egipćana koji žive na njenoj teritoriji. Istraživanjem su obuhvaćena naselja u kojima, po Popisu stanovništva, domaćinstava i stanova u 2011. godini¹, živi bar jedno lice koje se izjašnjava kao pripadnik romske ili egipćanske populacije, a to su: gradsko jezgro opštine Herceg Novi, Đenovići, Sušćepan, Baošići, Bijela, Igalo, Jošice, Kumbor, Kutu, Meljine, Provodina, Sasovići, i Sutorina. Sa aspekta sadržaja istraživanja, ono je koncentrisano na socijalne, urbanističke, imovinskoppravne i ekološke aspekte stanovanja, posebno na: a) podatke o uslovima stanovanja i stambenim potrebama ciljne populacije; b) informacije o određenim pravnim i ekonomsko - socijalnim parametrima koji utiču na stanovanje ciljne populacije; b) postojeće institucionalne mjere u oblasti stanovanja i njihovu primjenu. Istraživanje će biti bazirano na principima participativnosti i otvorene koordinacije.

Ciljevi istraživanja:

- ✓ Identifikacija, deskripcija i analiza uslova stanovanja i stambenih potreba Roma i Egipćana koji su nastanjeni na području opštine Herceg Novi, te socijalnih prilika u kojima žive i sačinjavanje što preciznijih evidencija o stanju na terenu;
- ✓ Prikupljanje podataka o primjeni dosadašnjih mjera na planu unaprjeđenja stanovanja Roma i Egipćana na lokalnom nivou;
- ✓ Evaluacija prikupljenog empirijskog materijala iz perspektive krajnjih korisnika i sa stanovišta mogućnosti realizacije, a za potrebe izrade sveobuhvatne situacione analize o uslovima stanovanja Roma i Egipćana u opštini Herceg Novi i pripreme lokalne studije stanovanja;

Očekivani rezultati:

- Formirana multisektorska radna grupa sa zadatkom da izvrši obilazak terena i radi na ravijanju lokalne studije stanovanja;
- Izrađena sveobuhvatna situaciona analiza u oblasti stanovanja Roma i Egipćana;
- Razvijena lokalna studija stanovanja;

¹ Izvor: Monstat, <http://www.monstat.org/cg/page.php?id=322&pageid=322>

- Izvršena procjena potreba lokalnog romskog stanovništva;
- Istaknute ključne preporuke za kreiranje politike u oblasti stanovanja;
- Povećan broj okončanih ostavinskih postupaka;
- Povećan broj novoupisanih vlasnika u katastru nepokretnosti;

Normativni okvir istraživanja određen je međunarodnim standardima koje je Crna Gora preuzela ratifikacijom međunarodnih paktova i povelja, ustavnopravnim sistemom Crne Gore i ciljevima Dekade Roma izraženim kroz Nacionalni Plan Dekade Roma i Strategiju za unaprjeđivanje položaja Roma i Egipćana 2012 – 2016. Istraživanje je posebno uzelo u obzir odredbe Zakona o lokalnoj samoupravi i Zakona o socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, te pojedinačne propise, strategije i akcione planove koje je usvojila Opština Herceg Novi, primarno Akcioni plan za unaprjeđenje položaja RAE 2010 – 2015.

a) Istraživačke metode

U sprovođenju istraživanja, korišćene se sljedeće istraživačke metode²:

- ✓ Prikupljanje i analiza podataka dobijenih putem zahtjeva za slobodan pristup informacijama od strane institucija koje su nadležne za primjenu i praćenje propisa i mjera koji se odnose na Strategiju za poboljšanje položaja Roma i Egipćana 2012 – 2016 i LAP za poboljšanje položaja RAE u opštini Herceg Novi 2010 - 2015;
- ✓ Analiza sadržaja Strategije za poboljšanje položaja Roma i Egipćana 2012 – 2016 i LAP-a za poboljšanje položaja RAE u opštini Herceg Novi 2010 - 2015;
- ✓ Metod anketnog ispitivanja³ pomoću otvorenih intervju sa više ciljnih grupa:
 - Organi lokalne uprave
 - Centar za socijalni rad
 - Građani romske i egipćanske pripadnosti – predstavnici naselja obuhvaćenih terenskim istraživanjem
- ✓ Kvantitativna i kvalitativna analiza podataka prikupljenih otvorenim intervjuima;
- ✓ Neposredno prikupljanje podataka o uslovima stanovanja, kroz terensko istraživanje u lokalnim zajednicama i romskim naseljima, s posebnim osvrtom na to kako krajnji korisnici ocjenjuju postojeću situaciju u oblasti stanovanja i u čemu vide prostor za poboljšanje;

² Rezultati svih naznačenih istraživačkih metoda će biti uključeni u situacionu analizu koja će činiti sastavni dio lokalne studije stanovanja.

³ Za svaku od otvorenih intervju, moderatori će pripremiti osnovu za raspravu, sa pitanjima koja je potrebno prikupiti i analizirati.

b) Identifikacija osnovnih pokazatelja (indikatora) od značaja za terenski rad

Pokazatelji (*indikatori*) predstavljaju instrumente u istraživanju koji će na osnovu provjerljivosti i mjerljivosti, pokazati određene karakteristike predmeta istraživanja i ukazati na to u kojoj mjeri su ciljevi istraživanja ostvareni.

Indikatori su obuhvatili uslove stanovanja; stabilnost i solidnost objekata koja se koriste za stanovanje; opremljenost porodičnih domaćinstava; strukturu porodica i broj njenih članova; veličinu korisnog stambenog prostora; vlasnički status, pristup komunalnim uslugama. Kako je siromaštvo difuzno i pogađa praktično sve sfere života, posebno stanovanje, tako su i neki od podataka koji se odnose na socijalno-ekonomski status ispitanika (kvalifikaciona struktura, zdravstveno stanje članova porodice, izvori prihoda domaćinstava) tretirani u istraživanju kao pokazatelji koji odražavaju opšte stanje ciljne populacije i utiču na mogućnosti za zadovoljavanje stambenih potreba. Iako u Crnoj Gori ne postoji zvanična tipologija romskih naselja, istraživanje je nastojalo da klasifikuje neka od njih, imajući u vidu da određena naselja nisu obuhvaćena planskim dokumentima ili da je za djelove teritorije na kojima se nalaze planirana druga namjena. Posebna pažnja posvećena je ispitivanju percepcije stambenih uslova od strane samih korisnika (*subjektivni pokazatelji*), kako bi se omogućilo upoređivanje ovako dobijenih podataka sa *objektivnim pokazateljima* (veličinom stambenog prostora, stanjem u kojem se objekti nalaze, itd). Osim toga, istraživanje je obuhvatilo i ocjenu korisnika o mogućim predlozima za rješavanje/unaprjeđivanje stambenog statusa, imajući u vidu usvajanje Zakona o socijalnom stanovanju i Zakona o legalizaciji neformalnih objekata.

Sljedeći indikatori su korišćeni u istraživanju:

- Broj naselja u kojima je istraživanje sprovedeno;
- Broj ispitanika iz romske i egipćanske populacije;
- Broj stambenih objekata, pregledanih sa stanovišta ispunjavanja tehničkih uslova i standarda za stambene objekte;
- Broj sprovedenih otvorenih intervjuua;
- Broj učesnika u otvorenim intervjuima;
- Broj obavljenih konsultacija sa predstavnicima zajednice/romskih naselja;
- Broj učesnika konsultacija;
- Obim i kvalitet podataka dobijenih putem terenskog istraživanja;
- Obim i kvalitet podataka dobijenih putem otvorenih intervjuua/konsultacija;
- Obim i kvalitet podataka dobijenih putem zahtjeva za slobodan pristup informacijama.

c) Struktura istraživačkog tima

Istraživački tim je brojao sedam članova koje su činili:

- Istraživač sa iskustvom u radu sa zajednicom (*NVO Mladi Romi*);
- Četiri istraživača zaduženih za socijalna pitanja, oblast stanovanja i saradnju sa romskom/egipćanskom populacijom (*Opština Herceg Novi*);
- Saradnik u istraživanju sa iskustvom u oblasti pravnih aspekata stanovanja (*stručnjak za imovinsko – pravna pitanja u oblasti stanovanja*);
- Saradnik u istraživanju sa iskustvom u oblasti građevinskog nadzora (*stručnjak građevinske struke - građ.ing.statike*).

d) Poslovi istraživačkog tima i potrebno vrijeme za sprovođenje istraživanja

Vrsta rada istraživačkog tima na projektu	Učesnici	Vrijeme
Uspostavljanje komunikacije sa relevantnim institucijama	CEDEM NVO MLADI ROMI	Prije početka realizacije istraživanja
Izrada metodologije i modela upitnika	CEDEM	Prije početka realizacije istraživanja
Izrada upitnika koji će služiti za potrebe otvorenih intervjuja	CEDEM NVO MLADI ROMI	Prvi mjesec realizacije istraživanja
Terenski rad: prikupljanje podataka sa terena; popunjavanje upitnika	Svi članovi istraživačkog tima	Prva dva mjeseca realizacije istraživanja (60 dana)
Organizovanje i sprovođenje konsultacija sa zajednicom u romskim naseljima	Svi članovi istraživačkog tima	Prva dva mjeseca realizacije istraživanja
Prikupljanje podataka putem zahtjeva za slobodan pristup informacijama	NVO Mladi Romi CEDEM	Drugi i treći mjesec realizacije istraživanja
Analiza prikupljenih podataka i pisanje preliminarog istraživačkog izveštaja	Svi članovi istraživačkog tima	Četvrti i peti mjesec realizacije istraživanja
Recenzija preliminarog istraživačkog	OSF	Šesti mjesec

izvještaja	CEDEM	realizacije istraživanja
Izrada finalne verzije istraživačkog izveštaja sa preporukama	Svi članovi istraživačkog tima	Sedmi mjesec realizacije istraživanja
UKUPNO		7 mjeseci

3. OPIS AKTIVNOSTI

3.1. Formiranje multisektorske radne grupe

Multisektorsku radnu grupu, čije je formiranje dogovoreno na sastanku svih zainteresovanih strana, su činili stručnjaci iz oblasti prava i građevine, potpredsjednik Opštine, te predstavnici Sekretarijata za stambeno-komunalne poslove i zaštitu životne sredine, Direkcije za imovinu Odsjeka za pitanja ljudskih prava u Opštini, Centra za socijalni rad i romske NVO. Radna grupa je bila zadužena da izvrši obilazak terena i ostvari uvid u trenutno stanje.

3.2. Istraživanje na terenu

Članovi multisektorske radne grupe su bili zaduženi za obilazak definisanih naselja i anketiranje članova romskih porodica u tim naseljima. Radna grupa je bila obavezna da prikupi podatke za sve porodice. Pitanja koja su postavljana ispitanicima prethodno su utvrđena Upitnikom⁴.

3.3. Izrada Istraživačkog izvještaja

Na temelju prikupljenih podataka, istraživački tim je sačinio preliminarni izvještaj koji je podnijet CEDEM-u i donatoru, radi evaluacije usklađenosti za zahtjevima projekta i donatora, nakon čega je sačinjena finalna verzija izvještaja, sa preporukama za unaprjeđenje utvrđene situacije.

⁴ Upitnik je urađen po uzoru na upitnike koje koristi Eurostat: <https://circabc.europa.eu/sd/d/e3c746b7-7722-4356-b043-5272bd88ed1a/2005%20Questionnaire%20UK.pdf>.

Osim toga, za potrebe definisanja određenih parametara u istraživanju, korišćeni su i osnovni **Laken indikatori**⁴ koji važe za zemlje Evropske unije i obuhvataju prije svega probleme siromaštva i zapošljavanja, ali su u cjelini primenjivi i na ovo istraživanje života Roma i Egipćana. **Laken** (Leaken) indikatori su instrument za standardizovano merenje društvene uključenosti na nivou EU. Osnovni skup zajedničkih Laken indikatora otvoren je za preispitivanje i usavršavanje (kao što je to bio slučaj 2003. godine), a podaci o društvenoj uključenosti prikupljaju se SILC anketom (Statistics on Income and Living Conditions) standardizovanom za sve članice EU. Nacionalno specifični indikatori su instrument kojim se ispituje uskraćenost društvenih grupa u specifičnim nacionalnim uslovima.

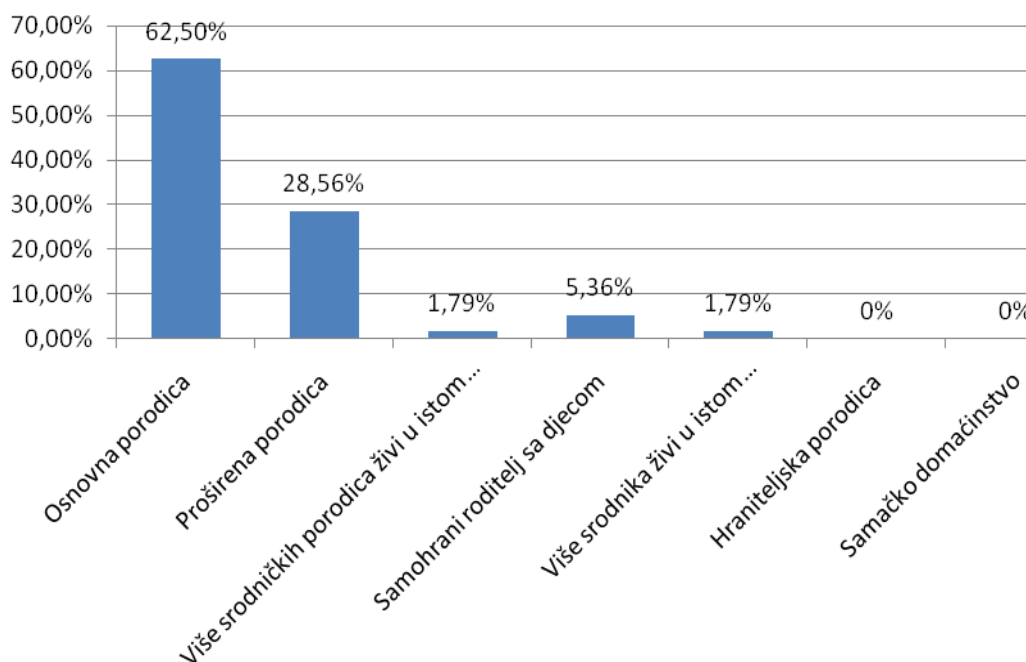
4. IZVJEŠTAJ O ISTRAŽIVANJU U OBLASTI STANOVANJA ROMSKE I EGIPĆANSKE POPULACIJE U OPŠTINI HERCEG NOVI

4.1. SOCIODEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE POPULACIJE

Ciljna grupa ovog istraživanja bila je romska i egipćanska populacija koja živi na području opštine Herceg Novi. Istraživanjem je ustanovljeno da u ovoj opštini živi 319 lica romske ili egipćanske nacionalnosti u ukupno 56 romskih domaćinstava.

Po strukturalnom sastavu domaćinstava, preovladavaju osnovne porodice, tj. porodice koje čine majka, otac i djeca (62,5%). U 28,56% slučajeva sastav domaćinstva čini proširena porodica, gdje pored osnovne, sa porodicom žive i srodnici oca ili majke. Samohranih roditelja u obuhvaćenoj populaciji ima 5,36%, domaćinstava u kojima žive više srodničkih porodica 1,79%, a isti je procenat i domaćinstava u kojima zajedno živi više srodnika. Kada je romska populacija u pitanju, na području Herceg Novog ne postoji nijedan slučaj hraniteljskih, kao ni samačkih domaćinstava (slika 1).

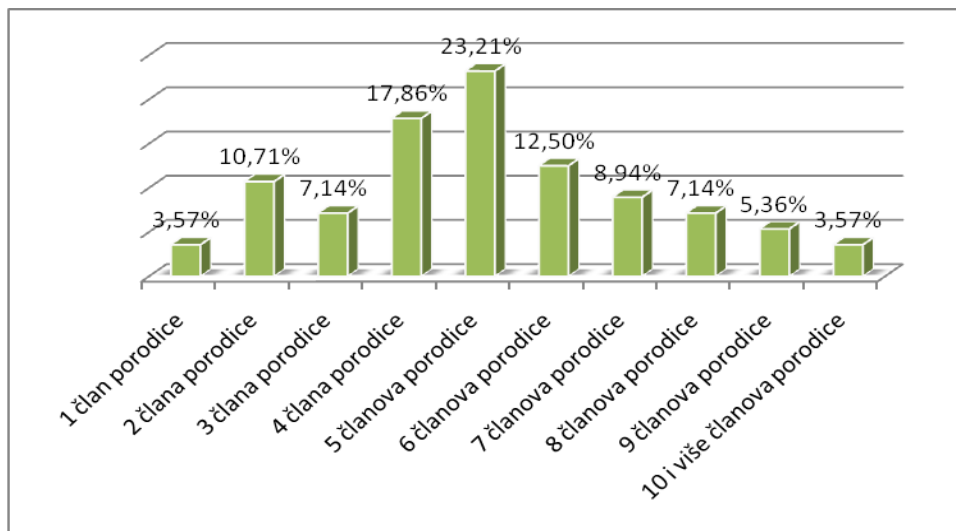
Slika 1. Sastav domaćinstava

Prema broju članova, najzastupljenija su petočlana domaćinstva (od ukupno 56 porodica, 13 je petočlanih, odnosno 23,21%), zatim slijede četvoročlane porodice kojih ima 17,86%, domaćinstva sa 6 članova porodice kojih je 12,5%, 2 člana domaćinstva imamo kod 10,71% populacije, dok je 8,94% domaćinstava sa 7 članova. Procenat osmočlanih i tročlanih domaćinstava je 7,14%, devetočlanih 5,36%, a najmanje su zastupljena domaćinstva sa jednim,

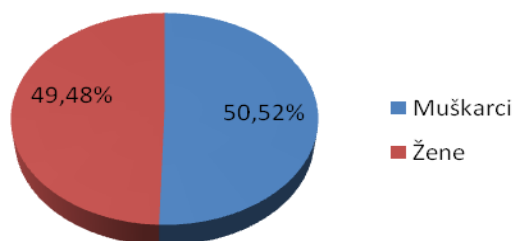
ili preko 10 članova porodice i čine po 3,57% od ukupne RE populacije na području Herceg Novog (slika 2). Prosječan broj članova domaćinstva obuhvaćene populacije iznosi 5,7.

Slika 2. Broj članova porodice

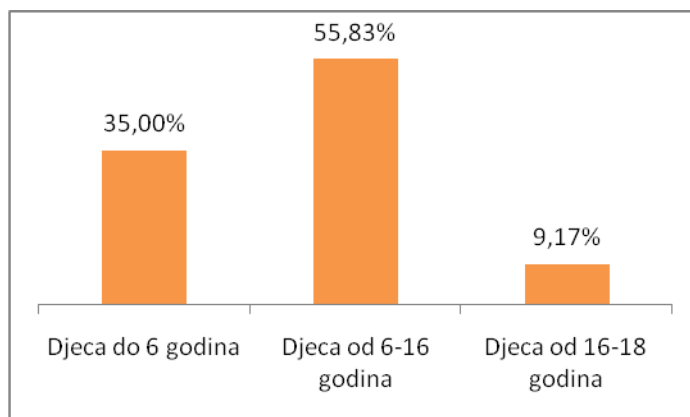
Kada je u pitanju rodna struktura ispitanika, zastupljenost pripadnika ženskog pola u obuhvaćenoj populaciji iznosi 49,48% dok je zastupljenost pripadnika muškog pola 50,52%.

Slika 3: Polna/rodna struktura porodice

Na slikama br. 4 i 5 prikazana je starosna struktura porodice, tako da uočavamo da najveći broj ove populacije ima 19-34 godina (37,05%), 34,71% ispitanika ima 35-54 god, 14,71% ispitanika ima preko 55 god, dok je 13,53% populacije u uzrastu 15-18 godina. Kada su djeca u pitanju, u predškolskom uzrastu je 35% djece, 55,83% djece je uzrasta 6-16 god, dok 9,17% čine mladi, uzrasta 16-18 godina.

Slika 4: Uzrast djece

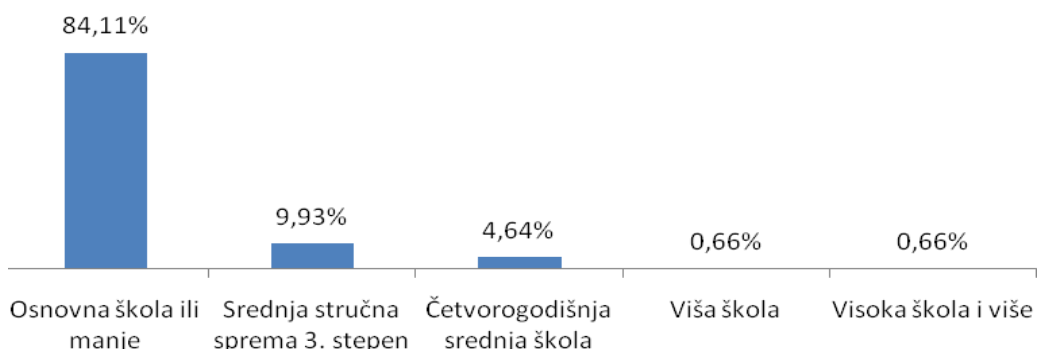
Slika 5: Starosna struktura porodice

Starosna struktura porodice	
15-18	13,53%
19-34	37,05%
35-54	34,71%
55+	14,71%

4.1.1. Obrazovna struktura porodice

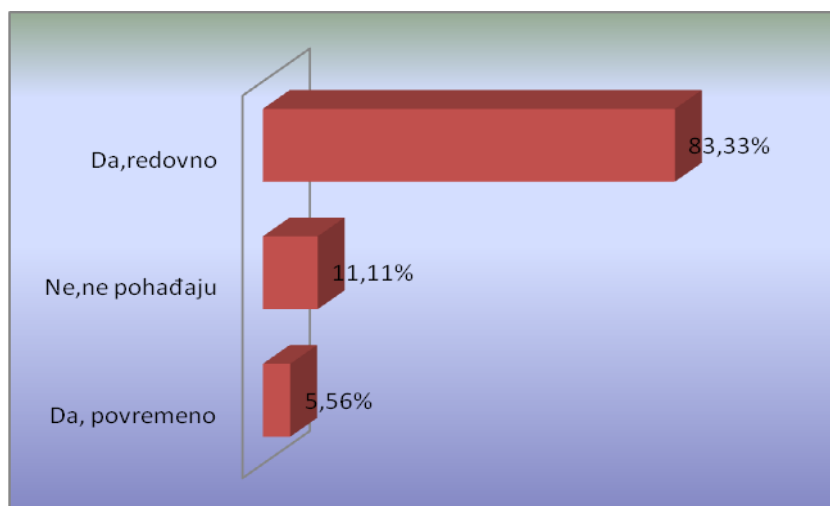
Ono što zabrinjavaja u segmentu obrazovne strukture porodice (vidjeti sliku 6) jeste izuzetno visok procenat odraslih osoba sa završenom samo osnovnom školom ili još manjim nivoom obrazovanja. Podaci do kojih se došlo istraživanjem govore da čak 84,11% populacije pripada kategoriji lica sa završenom osnovnom školom ili sa još manjim nivoom obrazovanja, srednju stručnu spremu ima svega 9,93% ispitanika, završenu četvorogodišnju srednju školu 4,64% , dok višu i visoku stručnu spremu ima samo po 0,66 % ispitanika.

Slika 6: Obrazovna struktura porodice

Kada je obrazovanje djece u pitanju, utvrdili smo da najveći broj porodica redovno šalje djecu u školu (83,33%). Ipak, imajući u vidu da je sticanje osnovnog obrazovanja zakonski obavezujuće, brine podatak da u čak 11,11% domaćinstava ima djece školskog uzrasta, ali ona ipak ne idu u školu. Povremeno pohađaju školu djeca iz 5,56% domaćinstava (slika 7).

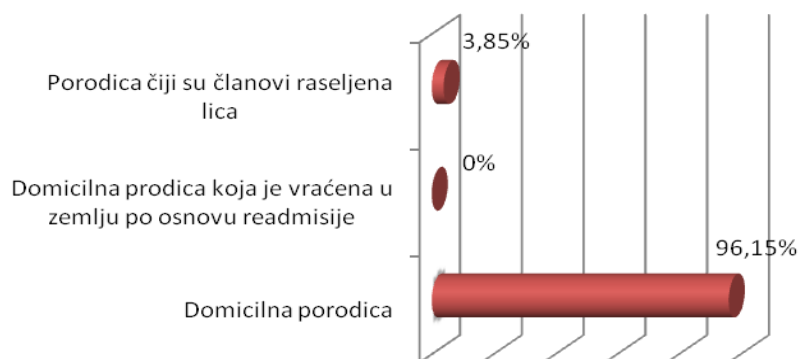
Slika 7: Redovnost pohađanja škole kod djece

4.1.2. Pravni status članova porodice

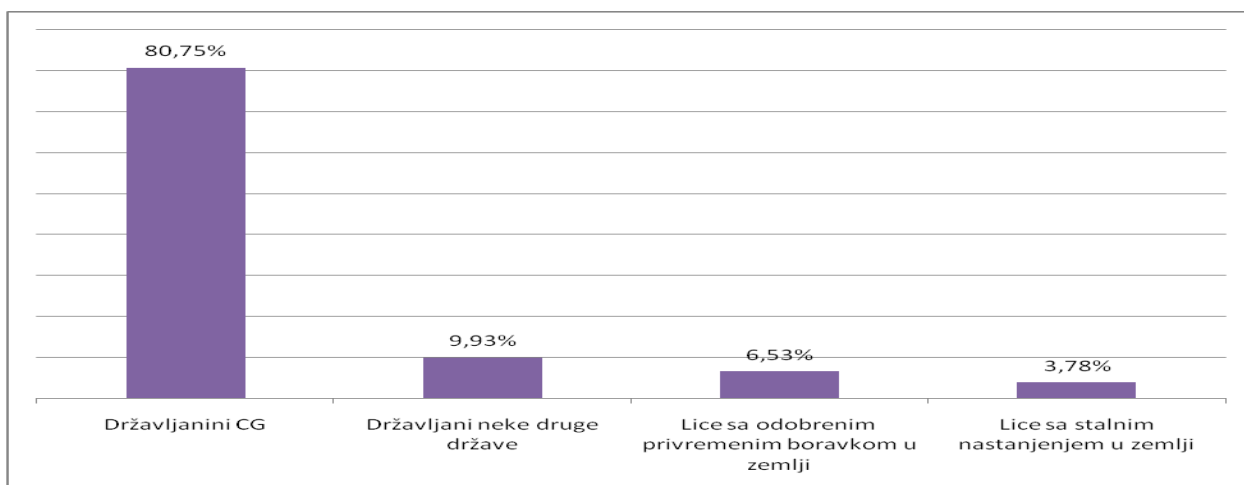
Kada je u pitanju pravni status porodica, utvrdili smo da je na području Herceg Novog 96,15% domicilnih porodica, a 3,85% porodica ima status raseljenih lica. Nijedna porodica nije vraćena u Herceg Novi po osnovu readmisije (slika 8).

Slika 8: Status porodice

Na pitanje o pravnom statusu članova porodice, 80,75% lica je odgovorilo da ima status državljanina Crne Gore, 9,93% je odgovorilo da ima državljanstvo neke druge države (od tog procenta, 0,67% čine državljani Bosne i Hercegovine, 0,67% je državljanina Kosova i 8,59% čine državljani Srbije). Na teritoriji opštine Herceg Novog boravi 6,53% pripadnika RE populacije sa odobrenim privremenim boravkom u zemlji, i 3,78% lica sa stalnim nastanjenjem u zemlji (vidjeti sliku 9).

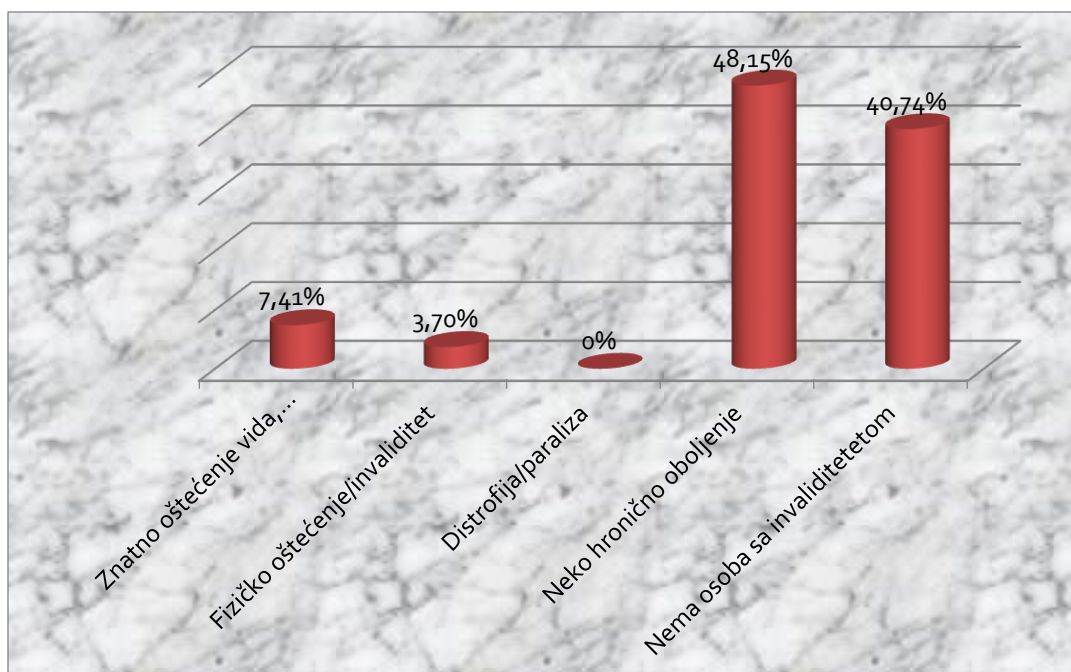
Slika 9: Pravni status porodice

4.1.3. Zdravstveno stanje

Kada je u pitanju zdravstveno stanje populacije, prisustvo nekog hroničnog oboljenja zabilježeno je kod 48,15% ispitanika, u 7,41% porodica živi neko sa znatnim oštećenjem vida, dok kod 3,7% porodica neko od članova ima teže fizičko oštećenje. Od ukupnog broja ispitanih porodica, kod 40,74% nema nijednog hroničnog zdravstvenog oštećenja (slika 10).

Slika 10: Procenat osoba sa invaliditetom u domaćinstvima

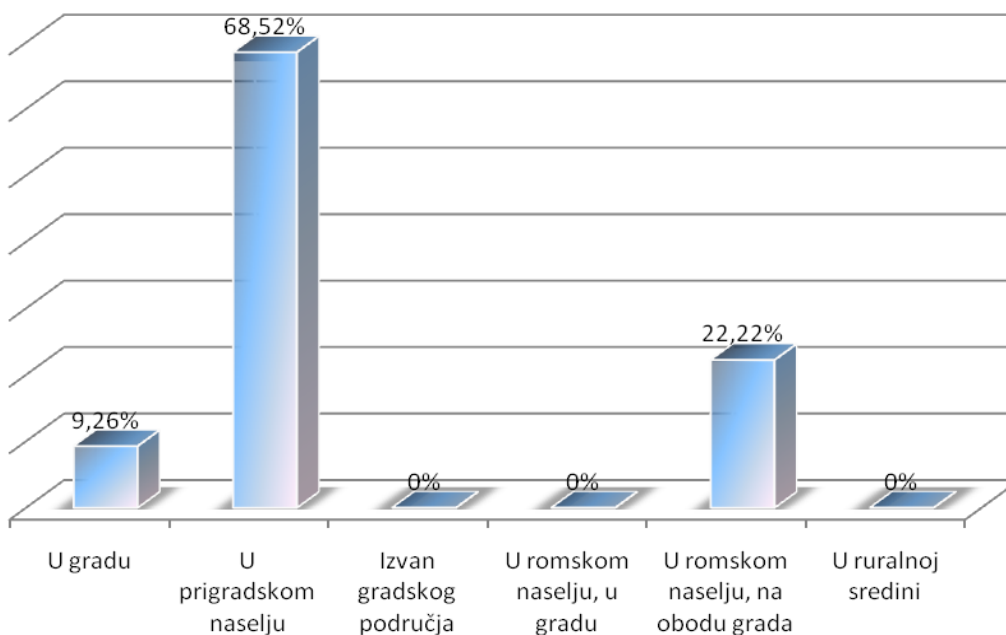
4.2. USLOVI STANOVANJA

Analiza podataka stečenih istraživanjem na terenu pokazala je da pripadnici romske i egipćanske populacije u Herceg Novom pretežno žive u lošim stambenim uslovima. Sudeći prema standardima veličine stambenog prostora, stambeni objekti su u velikom broju slučajeva neprilagođeni broju članova porodice., Takođe, postoje brojna otvorena pitanja i problemi u domenu kvaliteta stambenog prostora, sa kojima se ovo stanovništvo redovno suočava, a bez jasnog rješenje za njihovo uklanjanje. Između ostalog, ona domaćinstva koja su uspjela da svojoj porodici obezbijede adekvatan stambeni prostor, najčešće taj prostor nisu legalizovala na zakonski propisan način.

4.2.1. Naseljavanje romskih porodica u Herceg Novi

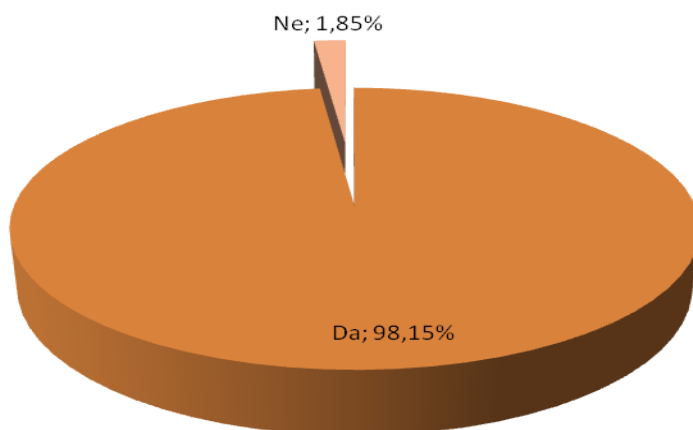
Prema nalazima ovog istraživanja, romske porodice na području opštine Herceg Novi žive u 15 različitih naselja, i to u naseljima: Sutorina, Bajkovina, Drenovik, Gomila, Sušćepan, Šištet, Herceg Novi, Nemila, Meljine, Zelenika, Kumbor, Đenovići, Baošići, Bijela, Kamenari. Prema stalnom mjestu naseljenja, 9,26% ispitanika živi u gradu, 68,52% u prigradskom naselju, 22,22% u romskim i egipćanskim naseljima na obodu grada (slika 11).

Slika 11: Naseljenost domaćinstava

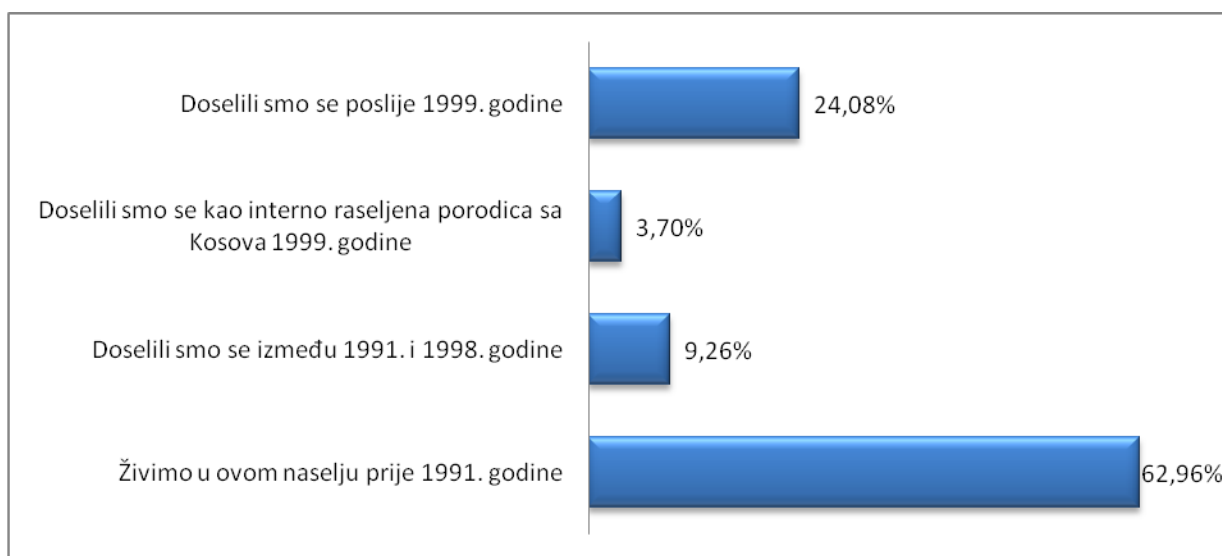
Od ukupnog broja ispitanika, njih 98,15% je odgovorilo da je stalno naseljeno u ovim naseljima, dok je 1,85% ispitanika reklo da im to nije stalno mjesto stanovanja, jer, budući da su podstanari, često moraju da mijenjaju stan.

Slika 12: Da li porodice imaju stalno naseljenje

Na pitanje kada su se doselili u naselje u kojem sada žive, 62,96% ispitanika izjavilo je da su doselili prije 1991. godine, 9,26% se doselilo između 1991. i 1998. godine. Ukupno 3,7% ispitanika odgovorilo je da su se kao interno raseljene porodice doselile sa Kosova.

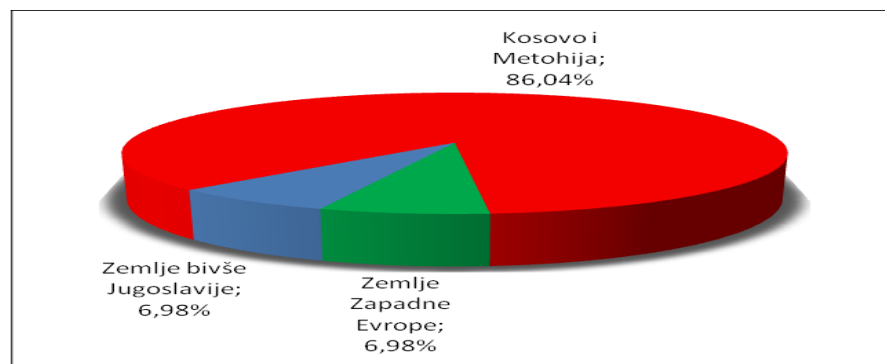
Slika 13: Od kada porodica živi u navedenom naselju

Kod porodica koje su se doselile nakon 1999. godine (24,08%), doseljena u Crnu Goru su se uglavnom dešavala u periodu od 2008-2010. godine (slika 13).

Najveći broj romskih i egipćanskih porodica koje sada živi na području Herceg Novog, u Crnu Goru je došlo sa područja Kosova i Metohije (86,04%), dok je iz ostalih zemalja bivše Jugoslavije, kao i iz zemalja Zapadne Evrope došlo 6,98% ispitanika (vidjeti sliku 14).

Slika 14: Zemlja iz koje je porodica doselila u Crnu Goru

4.2.2. Uslovi stanovanja obuhvaćene populacije

Kada su u pitanju individualni uslovi stanovanja romskih i egipćanskih porodica na području opštine Herceg Novi, situacija se razlikuje od porodice do porodice. Naselja: Topla, Kamenari, Bijela, Kumbor, Zelenika i Đenovići su relativno dobro uređena, dok su djelovi naselja: Šištet, Drenovik, Meljine i Bajkovina, u kojima pored pripadnika RE populacije, žive i pripadnici drugih nacionalnosti, dosta neuređena. Djelovi naselja Šištet u kojima žive samo pripadnici RE zajednice imaju improvizovane priključke za električnu energiju, a domovi romskog i egipćanskog stanovništva su u prilično lošem stanju.

Slika 15: Samoprocjena stambene situacije

Stambena situacija porodice	
Nepodnošljiva	25%
Veoma loša	23,21%
Loša, ali nekako izlazimo na kraj s tim	19,64%
Podnošljiva	14,29%
Dobra	17,86%

Ispitanici su svoju stambenu situaciju ocijenili na sljedeći način: nepodnošljiva - 25%, veoma loša - 23, 21%, loša ali nekako izlazimo na kraj sa tim - 19,64%, podnošljiva - 14,29%, dok je 17,86% ispitanika reklo da živi u dobrim stambenim uslovima (slika 15). Iz ovoga se jasno vidi da blizu 50% porodica, tačnije 48,21% živi u izuzetno lošim stambenim uslovima.

Slika 16: Površina stambenog prostora

Do 15m ²	16-30m ²	31-50m ²	51-70m ²	71m ² +
5,56%	18,52%	20,36%	20,36%	35,19%

Na pitanje o veličini stambenog prostora, 35,19% porodica odgovorilo je da posjeduje stambeni prostor veći od 71m², 20,36% porodica posjeduje stambeni prostor od 51-70 m². Procenat porodica koje žive u prostoru manjem od 50 m² iznosi 44,44% (detaljnije vidjeti na slici 16). Ovaj podatak je jako bitno sa stanaovištva standarda stanovanja, imajući u vidu da prosječna porodica romske populacije na području Herceg Novog broji 5,2 člana.

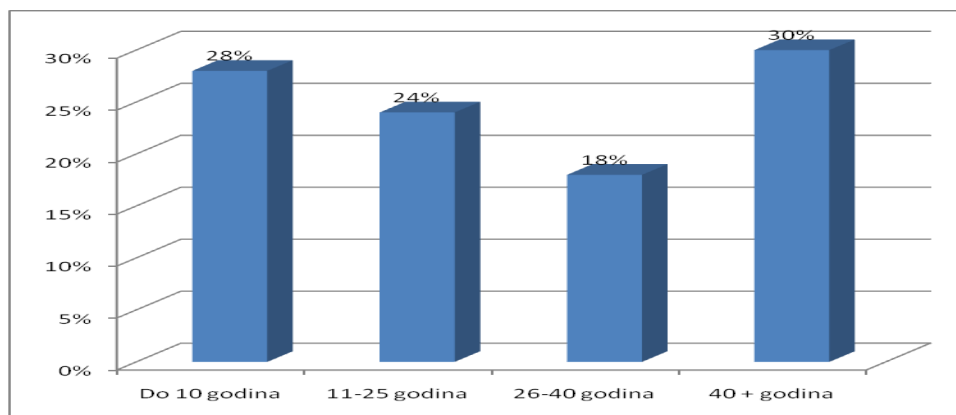
Slika 17: Stepen zadovoljstva kvalitetom i veličinom stambenog prostora

	Veoma zadovoljan	Uglavnom zadovoljan	Uglavnom nezadovoljan	Potpuno nezadovoljan
Kvalitet	3,77%	52,83%	9,44%	33,96%
Veličina	5,66%	50,94%	11,32%	32,08%

Slika br. 17 prikazuje presjek stepena zadovoljstva kvalitetom i veličinom stambenog prostora izražen od strane samih ispitanika. Kvalitetom stambenog prostora veoma je zadovoljno 3,77% ispitanika, uglavnom zadovoljno - 52,83% ispitanika, uglavnom nezadovoljno - 9,44% ispitanika, dok je 33,96% ispitanika potpuno nezadovoljno kvalitetom svog stambenog prostora. Kada je u pitanju veličina stambenog prostora, veoma je zadovoljno 5,66% ispitanika, uglavnom zadovoljno 50,94% ispitanika, uglavnom nezadovoljno 11,32% ispitanika, i potpuno je nezadovoljno 32,08% ispitanika.

Kada je u pitanju starost stambenih objekata ispitanika, 30% objekata je starije od 40 godina, 18% objekata je starosti između 26 i 40 godina, 24% objekata je staro između 11 i 25 godina, dok je 28% stambenih objekata ispitanika staro 10 godina ili manje (slika 18).

Slika 18: Starost stambenih objekata

Opremljenost stambenih objekata najbolje se vidi na slici 19. Vidimo da struju i televiziju posjeduju sva romska domaćinstva na području Herceg Novog, vodu 94,23%, kanalizacioni sistem 66,04%, kupatilo i WC ima 84,91% domaćinstava, osnovni namještaj i kućne aparate 96,15%, računar 56,6% , podrum posjeduje 34,62% domaćinstava, terasu 73,8%, dok tavan ima svega 5,66% romskih domaćinstava na području opštine Herceg Novi.

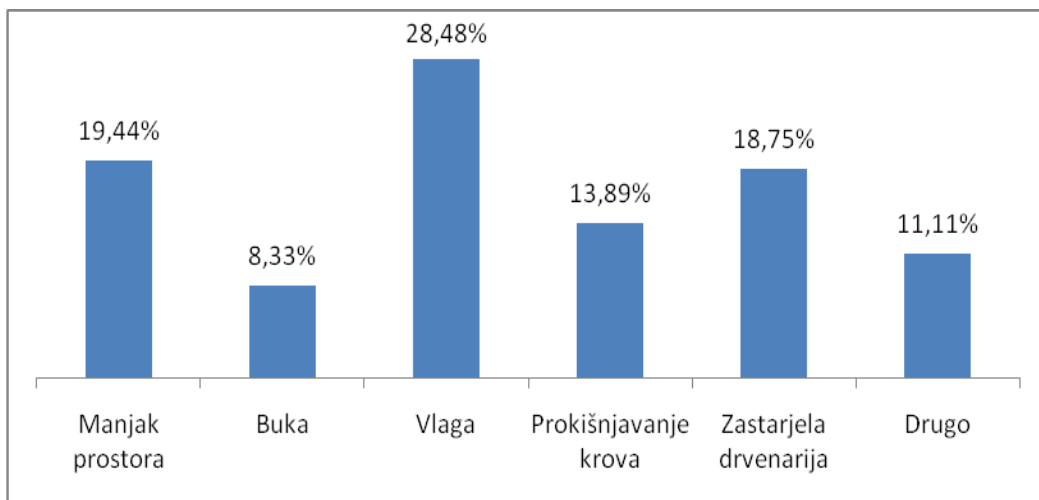
Slika 19: Stambena infrastruktura

Stambena infrastruktura	Posjeduje
Električnu energiju	100%
Vodu	94,23%
Kanalizacioni sistem	66,04%
Kupatilo	84,91
WC	84,62
Osnovni namještaj i kućne aparate	96,15%
Telefonski priključak	42,59%
Televizor	100%
Računar	56,60%
Podrum	34,62%
Terasu	73,80%

4.2.3. Problemi u pogledu uslova stanovanja

Jedan dio pitanja u Upitniku se odnosio na rangiranje problema u pogledu uslova stanovanja. Najčešće pominjani problem jeste prisustvo vlage (28,48%), dok najmanji problem, po ispitanicima, predstavlja buka - 8,33%. Manjak prostora, kao i zastarjela drvenarija takođe predstavljaju čest problem (vidjeti sliku 20).

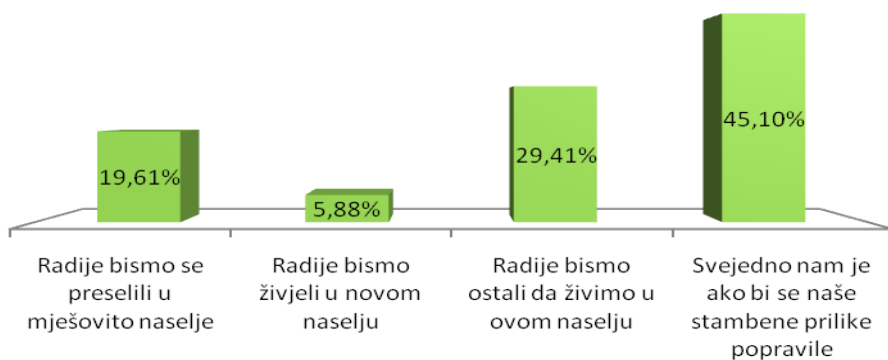
Slika 20: Problemi u pogledu uslova stanovanja

Prokišnjavanje krova, vrlo često usled nepostojanja krovne konstrukcije, kao problem istaklo je 13,89% ispitanika. Kao dodatne stambene probleme ispitanici su naveli i loše higijenske uslove, uključujući prisustvo insekata i glodara u stanu, hladnoću zimi, nepostojanje kanizacionog sistema, nedostatak vode i kupatila.

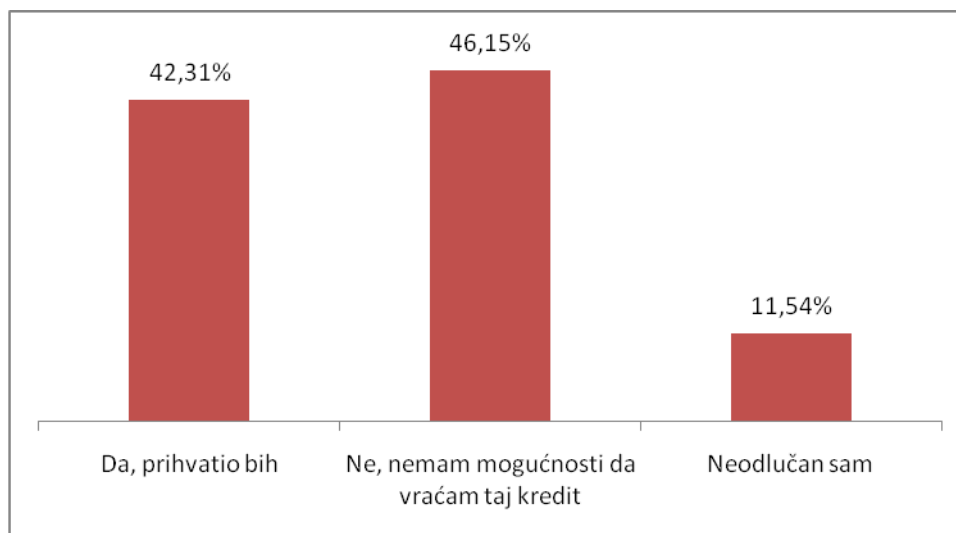
Na pitanje da li bi više voljeli da ne presele u mješovito naselje ili da se stvori novo romsko naselje, ispitanici su najčešće odgovarali da im je svejedno, samo ako bi se opšti uslovi stanovanja popravili (45,1%), 29,41% ispitanika bi ostalo da živi u sadašnjem naselju, 19,61% ispitanika bi se rado preselilo u mješovito naselje, dok bi 5,88% ispitanika željelo da se izgradi novo romsko naselje (slika 21).

Slika 21: Stavovi o naseljima u kakvim bi ispitanici željeli da žive

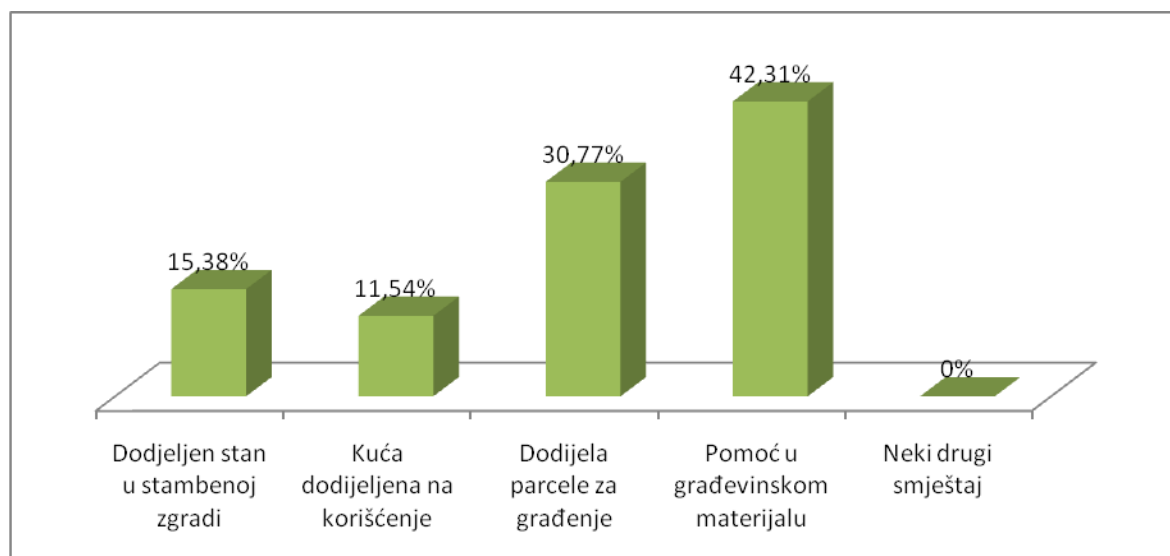
Kada je u pitanju kupovina stana na kredit, 46,15% ispitanika se izjasnilo da im takva vrsta rješavanja stambenog pitanja ne bi odgovarala jer ne bi imali finansijskih mogućnosti da vraćaju kredit, 42,31% romskih porodica bi prihvatile mogućnost kupovanja stana na kredit, dok je 11,54% njih neodlučno (slika 22).

Slika 22: Stavovi o kupovini stana na kredit

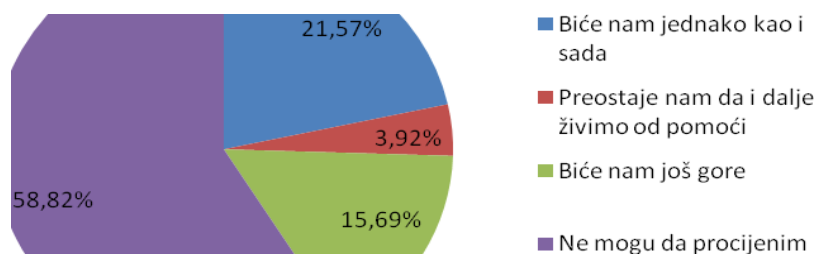
Upitani za vrstu pomoći koju bi željeli da dobiju (slika 23), većina ispitanika je izjavila da bi im pomoć u građevinskom materijalu najviše odgovarala (42,31%), zatim dodjela parcele za građenje 30,77%, 15,38% ispitanika bi voljelo da im se dodijeli stan u stambenoj zgradi, dok bi njih 11,54% prihvatilo kuću datu na korišćenje.

Slika 23: Vrsta pomoći koju bi željeli da dobiju

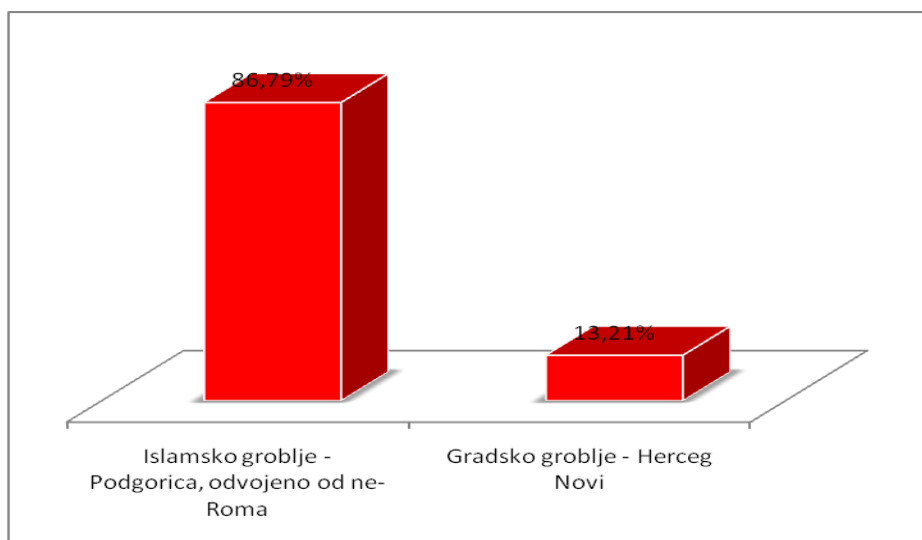
Stambenu situaciju u budućnosti ne može da procijeni 58,82% ispitanika, 21,57% ispitanika misli da će biti jednako kao i danas, 15,69% smatra da će u budućnosti biti još gore, dok 3,92% ispitanika misli da im preostaje da žive isključivo od pomoći, kao i do sada.

Slika 24: Kako vidite stambenu situaciju u budućnosti

S obzirom na to da u Herceg Novom ne postoji odvojeno romsko groblje, pitali smo ispitanike gdje se njihovi srodnici ili članovi porodice sahranjuju u slučaju smrti. Po odgovorima ispitanika, čak 86,79% Roma i Egipćana sa područja Herceg Novog u slučaju smrti sahranjuje se na islamskom groblju u Podgorici, odvojeno od ne-Roma, dok je preostalih 13,21% izjavilo da se njihovi srodnici sahranjuju na hercegnovskom gradskom groblju.

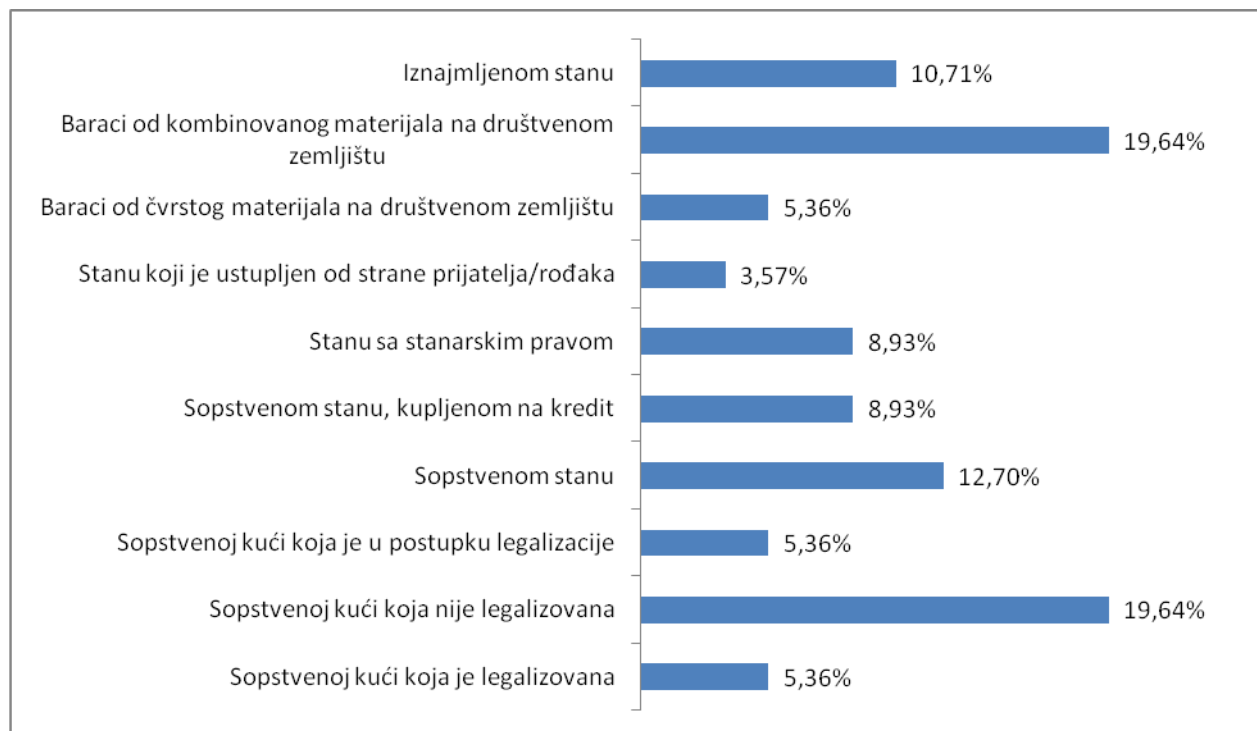
Slika 25: Mjesto gdje se srodnici sahranjuju

4.2.4. Legalizovanost stambenih objekata

Kada je u pitanju status legalnosti stambenih objekata, 5,36% porodica živi u sopstvenoj kući koja je u postupku legalizacije, čak 19,64% u sopstvenoj kući koja nije legalizovana, dok u sopstvenoj kući koja je legalizovana živi 5,36% porodica.

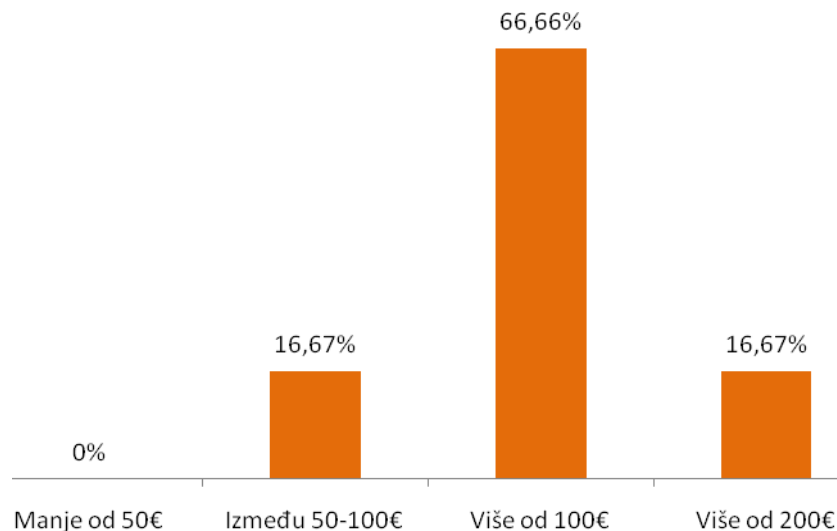
Slika 26: Stanarski status porodice: Gdje stanujete?

Kada je u pitanju stanarski status porodice, kao što se vidi na slici 26, u iznajmljenom stanu živi 10,71% porodica, u baraci od kombinovanog materijala na društvenom zemljištu živi 19,64% porodica, u baraci od čvrstog materijala živi 5,36% porodica, stanu koji je ustupljen od rođaka ili prijatelja 3,57%, stanu sa stanarskim pravom 8,93%, sopstvenom stanu kupljenom na kredit 8,93%, u sopstvenom stanu 12,70%.

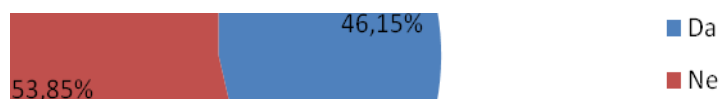
Porodice koje žive kao podstanari, plaćaju mjesečnu kiriju u iznosima od 50 do preko 200 €, pri čemu 16,67% podstanarskih porodica plaća iznos 50-100€, 66,66% porodica plaća kiriju koja iznosi između 100 i 200€, dok 16,67% podstanarskih porodica ima trošak od 200 ili više eura na ime mjesečne kirije (slika 27).

Slika 27: Visina kirije koju plaćaju porodice koje su podstanari

O redovnom plaćanju poreza na kuću/stan, pozitivno se izjasnilo 46,15% ispitanika, dok 53,85% ne plaćaju porez. Aritmetička sredina računa za porez ispitanika koji su naveli tu stavku iznosi 95,95 €, odnosno medijana = 71,5€. Kao razloge zbog kojih ne plaćaju porez, najčešće su odgovorili da njihov stambeni objekat nije legalizovan, da ne plaćaju zato što nemaju finansijskih sredstava koje bi odvojili za plaćanje poreza, kao i da ne plaćaju jer su podstanari, odnosno nemaju svoj stambeni objekat.

Slika 28: Da li plaćate porez?

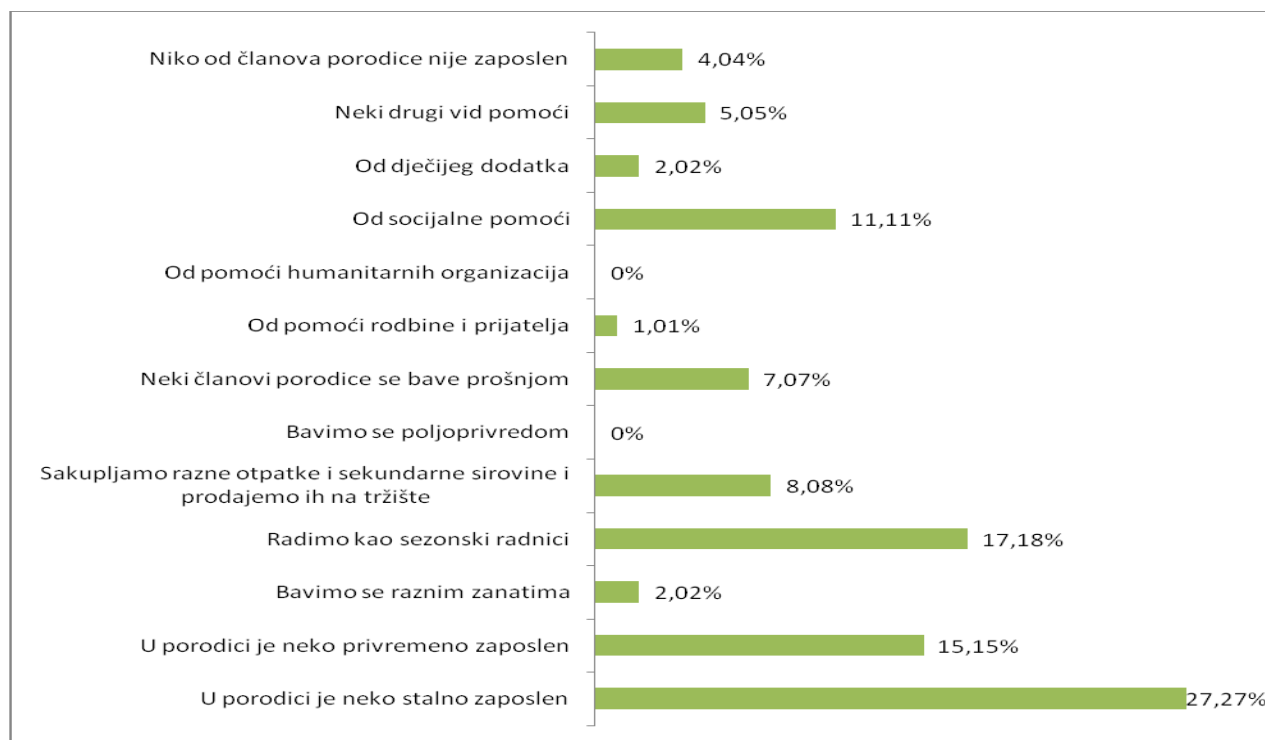

Istraživanje je pokazalo da sva romska i egipćanska domaćinstva u Herceg Novom imaju električnu energiju, međutim, 8 domaćinstava, odnosno 14,29% domaćinstava ima nelegalan priključak za struju. Prosječna visina mjesečnog računa za struju iznosi 79,17€, dok je prosječna visina mjesečnog računa za vodu 27,48€. Jedno domaćinstvo (1,79%) je oslobođeno obaveza plaćanja računa za vodu od strane vodovoda.

4.3. IZVORI I VISINA PRIHODA OBUHVAĆENE POPULACIJE

Posebna pažnju u istraživanju posvećena je pitanju zaposlenja romskih i egipćanskih porodica koje žive na području opštine Herceg Novi. Na slici ispod se može vidjeti da od cjelokupne romske populacije, svega 27,27% domaćinstava imaju stalno zaposlenog člana porodice. U 15,15% domaćinstava postoje privremeno zaposleni članovi, dok u 17,18% slučajeva članovi porodice rade kao sezonski radnici. Neke porodice ostvaruju prihod na ime socijalne pomoći, putem sakupljanja otpadaka i sekundarnih sirovina, prošnje, zanata ili od nekih drugih vidova pomoći (slika 29). U 4,04% domaćinstava niko od članova domaćinstava nije zaposlen, a aritmetička sredina broja članova porodica koji su nezaposleni duže od tri godine iznosi 2,5.

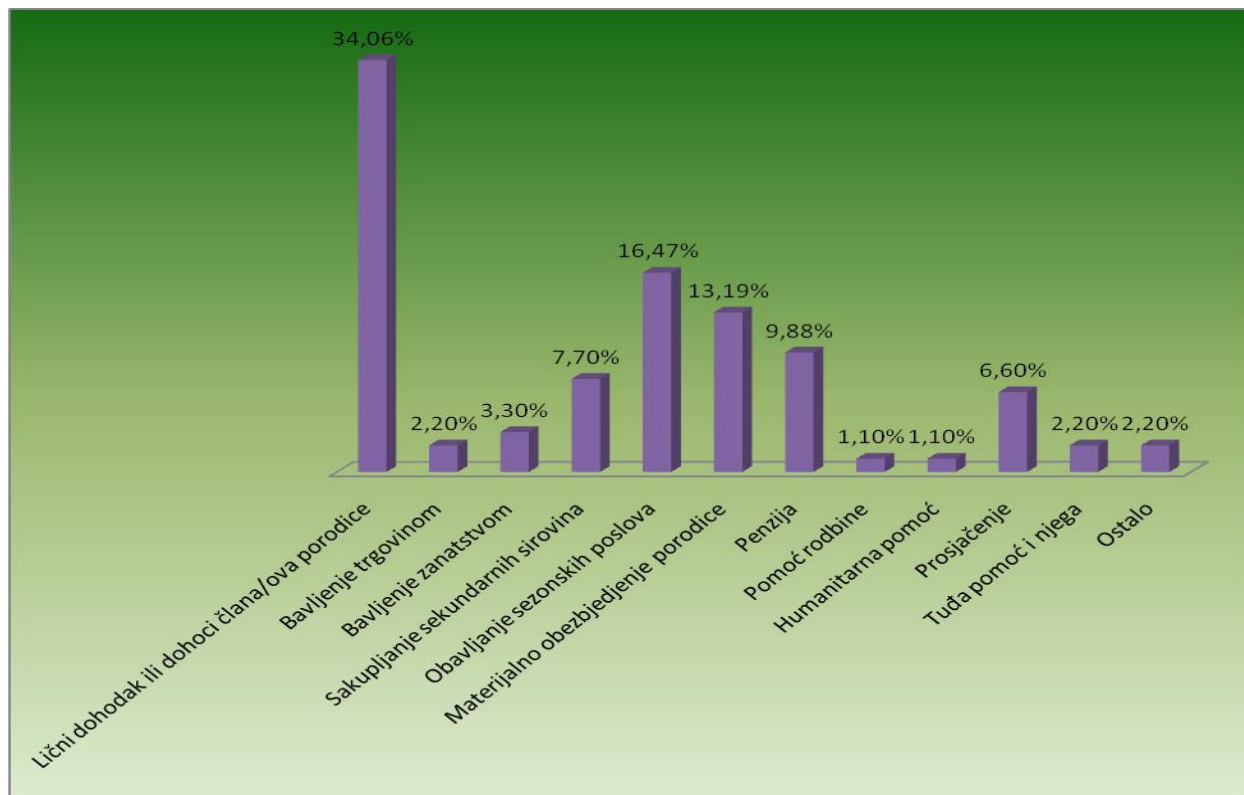
Slika 29: Na koji način stičete sredstva za život?

Najčešći izvori prihoda za romske i egipćanske porodice u Herceg Novom predstavljaju lični dohoci članova porodice – 34,06%, što je, objektivno gledano, i dalje jako mali procenat.

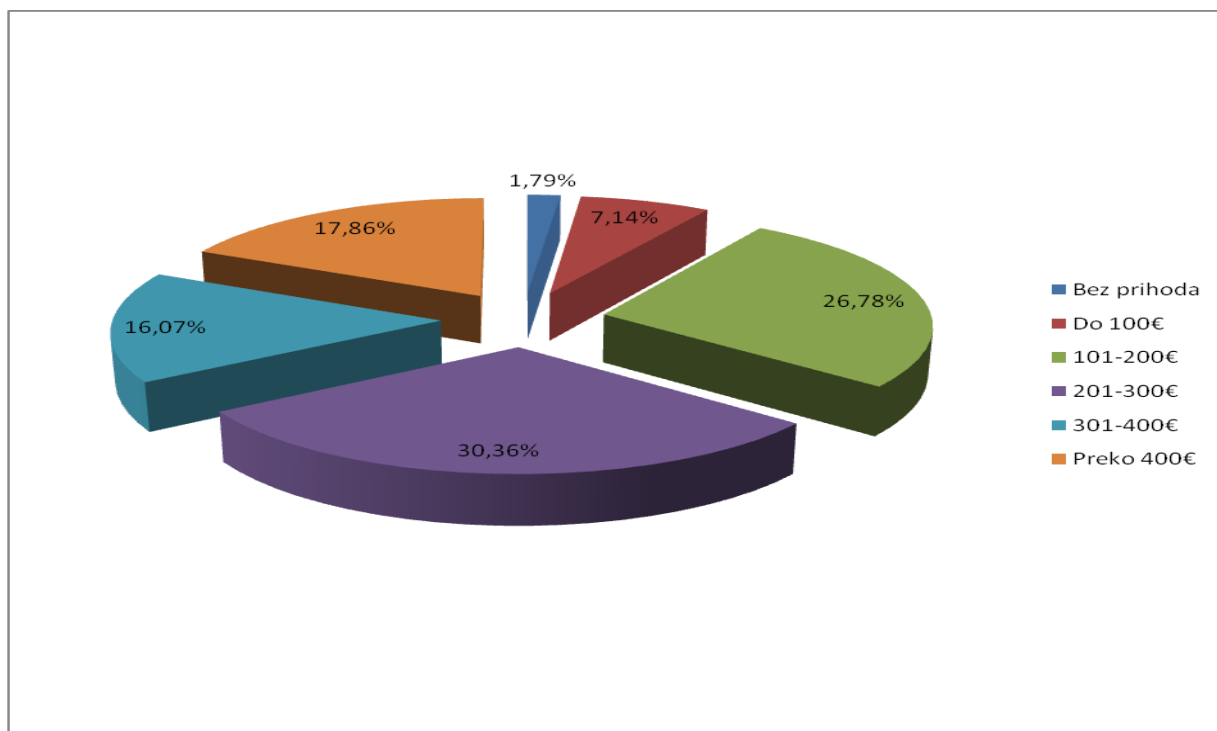
Zarade na sezonskim poslovima se navode kao izvor primanja kod 16,67% porodica, dok 9,88% kao izvor prihoda navodi penziju nekog od člana porodice. Ostale porodice stižu sredstva za život uglavnom bavljenjem zanatima, prosjačenjem, sakupljanjem otpadnog materijala, dobijanjem različitih vidova pomoći (vidjeti sliku 30). Osim navedenog, predstavnik jednog domaćinstva izjavio je da njegova porodica ostvaruje prihode od održavanja objekata drugih lica.

Slika 30: Izvori prihoda

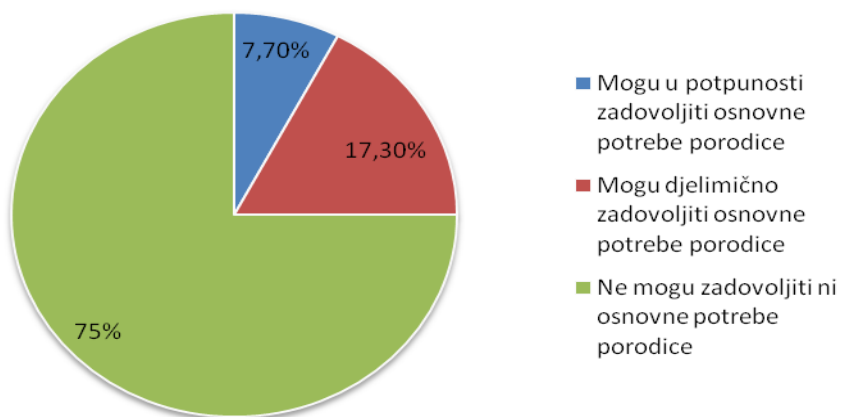

Podaci o visini prihoda pokazuju da je najveći procenat porodica čiji su mjesečni prihodi između 200 i 300€, tačnije 30,36%; prihode između 100 i 200€ ima 26,78% porodica; između 300 i 400€ mjesečno prihoduje 16,07% porodica; 7,14% porodica mjesečno živi sa manje od 100€, dok je bez prihoda 1,79% ispitanih porodica. S obzirom na visinu potrošačke korpe u Crnoj Gori, kao i na veliki broj članova u većini romskih i egipćanskih domaćinstava na području Herceg Novog, može se izvesti zaključak da većina njih živi u veoma teškom materijalnom položaju. Više od 400€ mjesečno zarađuje svega 17,86% domaćinstava (slika 31). Sami ispitanici kažu da sa takvim primanjima ne mogu da porodici priušte ni osnovne potrebe (čak 75%), 17,3% ispitanika kaže da može djelimično da zadovolji osnovne potrebe porodice, dok 7,7% ispitanika kaže da njihova mjesečna primanja mogu u potpunosti da zadovolje osnovne potrebe porodice (slika 32)

Slika 31: Visina prihoda

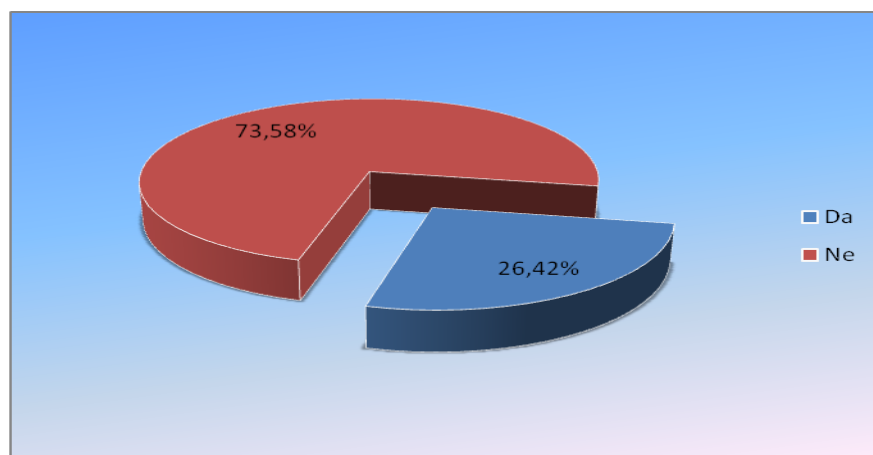
Slika 32: Da li prihodi koje ostvaruje porodica mogu zadovoljiti osnovne potrebe

4.4. SOCIJALNI STATUS POPULACIJE OBUHVAĆENE ISTRAŽIVANJEM

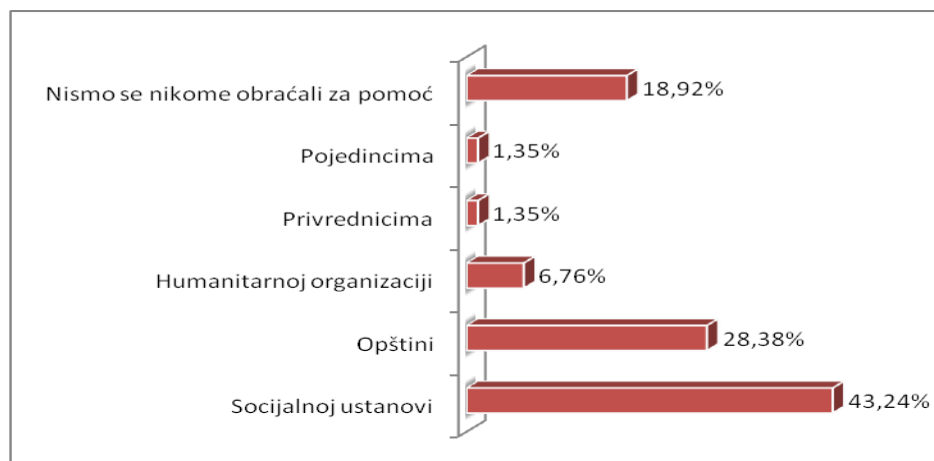
Veoma je mali broj porodica romske i egipćanske nacionalnosti koje primaju socijalnu pomoć od države (26,42%) ako se ima u vidu da većina njih živi u jako teškim materijalnim uslovima, te da je kao jedan od najvećih problema upravo nemogućnost zarade, odnosno zaposlenja (slika 33).

Slika 33: Korisnici socijalne zaštite

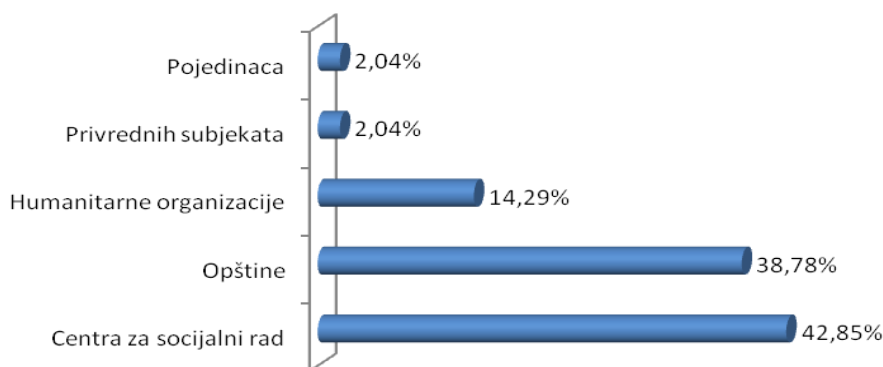
Na pitanje kome su se obraćali za pomoć, najviše ispitanika je odgovorilo da su kontaktirali socijalne ustanove (43,24%), zatim Opštinu (28,38%), a čak 18,92% ispitanika se nije nikom obraćali za pomoć, dok je jako mali broj onih koji su zatražili pomoć od humanitarnih organizacija (6,76%), privrednika (1,35%) i pojedinaca (1,35%).

Slika 34: Kome ste se obraćali za pomoć?

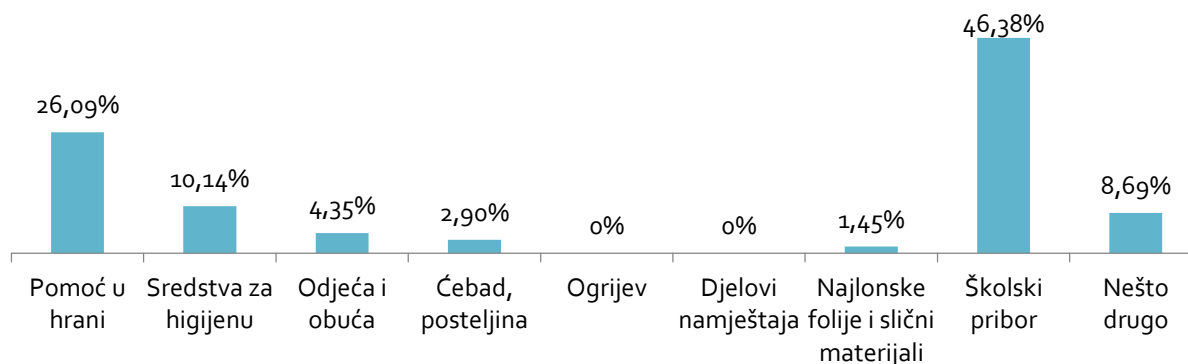
Uporednom analizom podataka može se primjetiti da su procenti ustanova kojima je tražena, približno proporcionalni procentima ustanova koje su dodjelile pomoć ugroženim porodicama. Najveći procenat pomoći je donirao Centar za socijalni rad 42,85%, zatim Opština 38,78%, pa humanitarne organizacije 14,29%, a privredni subjekti i pojedinci učestvovali su sa svega 2,04%.

Slika 35: Pomoć smo dobili od..?

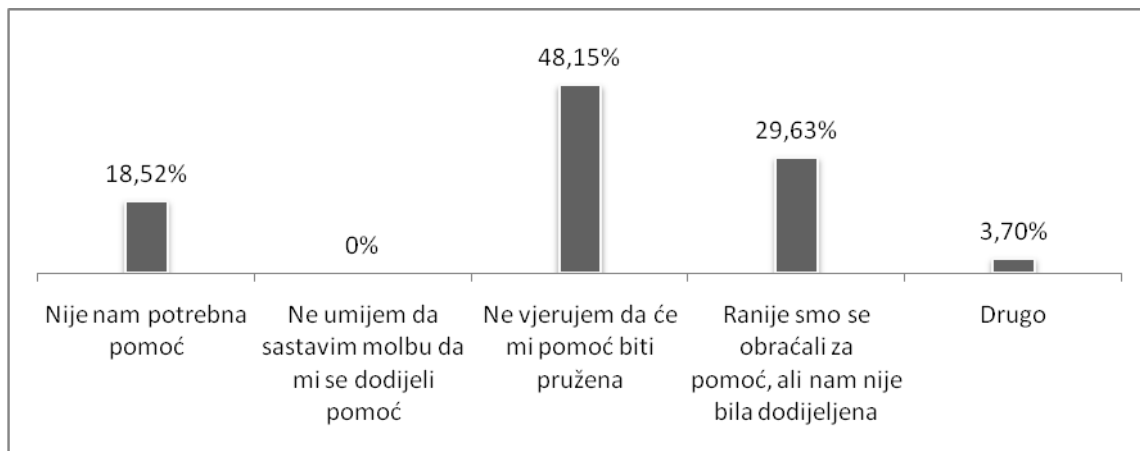
Na pitanje koju vrstu pomoći su tražili, 26,09% porodica je odgovorilo da je tražilo pomoć u hrani, 10,14% su izrazili potrebu u sredstvima za higijenu, dok je mali broj njih tražio pomoć u obući i odjeći, posteljini i nekim drugim potrebštinama (detaljnije na slici br. 36). Međutim, interesantan je podatak da je čak 46,38% porodica dobilo pomoć u školskom priboru, što navodi na zaključak da polako raste svijest o neophodnosti povećanja stepena obrazovanja kod porodica ove populacije. Ostali vidovi pomoći koje su pojedinačna domaćinstva primila su kamp kućica od Centra za socijalni rad i određena finansijska pomoć.

Slika 36: Vrsta pomoći koju je porodica dobila

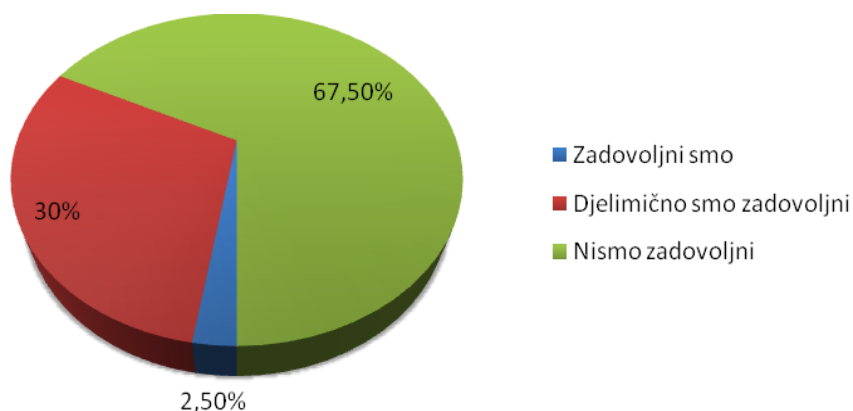
Daljim istraživanjem smo pokušali da saznamo šta je razlog za tako mali broj podnesenih zahtjeva za pomoć. Čak 48,15% ispitanika je odgovorilo da ne vjeruje da će im pomoć biti pružena, 29,63% ispitanika se već ranije obraćalo ali su bili odbijeni, za njih 18,52% pomoć nije potrebna, a 3,7% nije navelo razlog zbog čega nisu ni pokušali.

Slika 37: Razlozi zbog kojih se nisu obraćali za pomoć

Sa druge strane, kod porodica koje su se obratile i dobile neku vrstu pomoći, prisutan je veliki stepen nezadovoljstva pruženim. Dvije trećine porodica (67,5%) je nezadovoljno, skoro jedna trećina (30%) je djelimično zadovoljna, a samo mali procenat (2,5%) je zadovoljno pruženom pomoći.

Slika 38: Stepen zadovoljstva dobijenom pomoći

Jedno od najvažnijih pitanja za sveobuhvatnu analizu uslova u kojima živi romsko i egipćanskog stanovništvo, odnosilo se na nabranje i rangiranje problema sa kojima se data populacija suočava. Naime, preko 45% ispitanika kao veoma značajan problem navodi nedostatak stambenog prostora. Nedostatak hrane, odjeće i obuće se navodi kao problem koji je značajan u manjoj mjeri; ovaj problem navelo je 40% ispitanika.

Slika 39: Rangiranje problema i njihov značaj

Problem	Značaj problema za porodicu			
	Veoma značajan	Značajan u manjoj mjeri	Nema veliki značaj	Nema nikakav značaj
Nedostatak stambenog prostora	46,43%	25%	19,64%	8,93%
Nedostatak hrane, obuće, odjeće	28,57%	41,07%	21,43%	8,93%
Nemogućnost ostvarenja zarade	67,86%	23,21%	7,14%	1,79%
Loše zdravlje i zdravstvena zaštita	30,36%	44,64%	21,43%	3,57%
Troškovi školovanja djece	44,64%	23,22%	7,14%	25%

Nemogućnost ostvarenja zarade prisutan je problem kod većine ispitanika (blizu 70% navodi nedostatak posla kao veoma značajan problem). Približno 45% ispitanika navodi da su loše zdravlje i loša zdravstvena zaštita značajni u manjoj mjeri, dok približno isti broj porodica navodi troškove školovanja kao veoma značajan problem. Kao veoma značajan problem sa kojim se susreću, ispitanici su naveli i nedostatak vode u kući, nemogućnost liječenja bolesnih lica, te strano državljanstvo koje im dodatno otežava mogućnost zaposlenja. Kao jedan od problema se navodi i status podstanara.

5. PREGLED PRAVNOG OKVIRA

5.1. Opšte preporuke stručnjaka za imovinsko – pravna pitanja u oblasti stanovanja

Imajući u vidu da opštini Herceg Novi predstoje implementacije Zakona o socijalnom stanovanju, te predloženog zakona o legalizaciji neformalnih objekata čije se usvajanje očekuje uskoro, neophodno je izdvojiti nekoliko generalnih preporuka ovim povodom.

1) Budući da je legalizacija bespravno podignutih objekata po standardima Bečke deklaracije o neformalnim naseljima (2004), Lajpciške povelje o održivim gradovima (2007), Evropske teritorijalne agende i Urbanog *acquisa* (2004), jedan od ključnih činilaca u pripremi za pristupanje EU, cijenimo da je implementaciji budućeg zakona u odnosu na Rome, Egipćane i druge ranjive grupe uopšte potrebno posvetiti posebnu pažnju koja podrazumijeva dodatni rad sa ovim grupama i dodatnu saradnju sa NVO koje ih predstavljaju.

Prema Predlogu zakona, sprovođenje postupka legalizacije u odnosu na objekte osnovnog stanovanja i ranjive društvene grupe, nalazi se u okviru nadležnosti jedinice lokalne samouprave. Ona uređuje iznos naknade, utvrđuje detaljnije ispunjenost uslova i odlučuje o pojedinačnim zahtjevima za legalizaciju objekata.

Prema podacima Uprave za nekretnine, 2013. godine u opštini Herceg Novi registrovano je 893 objekta koja su izgrađena bez građevinske dozvole, 47 sa prekoračenjem i 87 bez upotrebne dozvole. S obzirom na to da se realni podaci o neformalnoj gradnji za Crnu Goru i opštine pojedinačno predočavaju množenjem x2,5 do x3 u odnosu na zvanične podatke, očekuje se da je broj ovih objekata u hercegnovskoj opštini oko 2000. Potencijalno veliki broj zahtjeva za legalizaciju biće dodatno usložen zbog različitosti pristupa u legalizaciji objekata osnovnog stanovanja u odnosu na objekte građene za tržište nekretnina. Zbog činjenice da cjelokupan postupak, osim legalizacije kao pravnog definisanja statusa zemljišta i objekata, podrazumjeva i regularizaciju odnosno integraciju legalizovanih objekata u standardni urbanistički red i funkcionalnost, a računajući i potrebu neophodne koordinacije navedenih procesa, preporučuje se osnivanje posebnog tijela za poslove legalizacije.

Najveći broj objekata, odnosno porodičnih kuća, u svojini Roma i Egipćana, koji su obuhvaćeni ovim istraživanjem – izgrađeni su bez građevinske dozvole ili njenim prekoračenjem. Radi se o objektima osnovnog stanovanja, koji su uglavnom podignuti na zemljištu u svojini graditelja, tako da ne postoje veće pravne prepreke za njihovu buduću legalizaciju.

Kod legalizacije neformalnih objekata podignutih na zemljištu na kojem svojinska ovlaštenja vrši jedinica lokalne samouprave, a s obzirom na to da predloženi zakon propisuje neposrednu pogodbu, preporučuje se da u odnosu na objekte osnovnog stanovanja za romsku i egipćansku zajednicu i ostale ranjive grupe uopšte, otkup ovog zemljišta bude ugovoren na 240 jednakih mjesečnih rata, što se i poklapa sa rokom isplate naknada za komunalno opremanje zemljišta u predloženom *lex specialis* o legalizaciji neformalnih objekata.

Budući da se kod Roma, Egipćana i drugih ranjivih grupa očekuje značajna neobaviještenost i rezerva u odnosu na proces legalizacije, zbog kojih je moguća pasivnost i propuštanje zakonskih rokova za pokretanje procedura, preporučuje se izrada, štampanje i

distribucija besplatnog vodiča, ali i sprovođenje informativne kampanje, posebno imajući u vidu visok stepen nepismenosti među populacijom. Cilj ovih aktivnosti je da se pripadnicima romske i egipćanske zajednice precizno pojasni šta se smatra bespravnom građevinom i šta se dobija njenom legalizacijom, koje se građevine mogu legalizovati, a koje ne mogu, kao i da se detaljno opiše postupak legalizacije, te daju pojašnjenja u vezi naknada koja se plaćaju.

Preporučuje se takođe, da se u saradnji sa nevladinim organizacijama koje predstavljaju ranjive grupe, osmisle i sprovedu pilot projekti u odabranim neformalnim objektima u svojini Roma ili pripadnika ranjivih grupa, kako bi se provjerila efikasnost procedura, identifikovale ograničenja i prepreke, izračunali stvarni troškovi, definisale takse i dostupnost izdataka, te odredili realni rokovi. Rezultati pilot projekata mogu dati doprinos podešavanju nove lokalne legislative u periodu testiranja.

2) Skupština Crne Gore je početkom jula 2013. usvojila Zakon o socijalnom stanovanju. Glavni razlog njegovog usvajanja jeste potreba da se odgovori na brojne probleme u obezbjeđivanju stambenog prostora i boljih uslova stanovanja, posebno za domaćinstva čija niska primanja i socijalna isključenost predstavljaju skoro nepremostivu barijeru čak i za nadanje da će jednoga dana moći sebi da obezbijede krov nad glavom.

Svrha Zakona je da se kroz uspostavljanje osnovnih institucionalnih i strateških instrumenata obezbijede uslovi za dugoročan i održivi razvoj sistema socijalnog stanovanja u skladu sa principima izmijenjene Evropske socijalne povelje (1996) i Evropske stambene povelje (2006).

Iako daje samo osnovne elemente institucionalnog okvira, Zakon u članu 4 prepoznaje određene društvene grupe kao posebno ranjive, među njima i romsku populaciju, dajući tim grupama generalni prioritet u ostvarivanju prava na socijalno stanovanje i naglašavajući time sistemsku obavezu njihovog stambenog zbrinjavanja.

Preporučuje se da lokalna uprava, podatke prikupljene u ovoj studiji iskoristi za izradu i donošenje lokalnog programa socijalnog stanovanja, inače predviđenog zakonom, kojim će se precizno definisati prioritetna lica odnosno grupe, obim i uslovi odobravanja sredstava i način vraćanja sredstava te bliža mjerila i kriterijumi za utvrđivanje visine zakupnine za korišćenje stambenih objekata u režimu socijalnog stanovanja.

Takođe, potrebno je, u partnerstvu sa lokalnim romskim nevladinim organizacijama, te predstavnicima drugih ranjivih grupa, sprovesti zajedničko upoznavanje sa institucionalnim, pravnim, makro i mikroekonomskim okvirom socijalnog stanovanja, zajednički formulisati prioritetne ranjive grupe, predložiti lokacije, prepoznati mogućnosti finansiranja i način prikupljanja sredstava te oblikovati određeni pilot projekat koji bi, osim stanovanja, uključio i komplementarne komponente socijalne inkluzije poput socijalnog preduzetništva, obrazovanja i drugih preduslova za održivo rješavanje stambenih potreba ove populacije.

5.2. Konkretna preporuka

Tokom rada na ovom projektu, više puta je obavljen terenski uvid i komunikacija sa romskim domaćinstvima pri čemu su, sa stanovišta elementarne stambene potrebe, izdvojene tri grupe domaćinstava.

1) Za pet porodica u naselju Šištet u Igalu, lokalna uprava je nagovjestila spremnost da obezbijedi lokaciju za preseljenje naselja, pri čemu su u opcijama lokacije Kameno ili Sitnica, dok bi troškove gradnje finansirao Institut dr Simo Milošević. Lokacija Kameno je oko 15km udaljena od grada i nastanjena je stanovništvom za koje nije izvjesno da će pozitivno prihvatiti suživot sa stanovnicima koji pripadaju drugim etničkim i vjerskim grupama. Takođe, Romi koji trenutno žive u naselju Šištet, uglavnom egzistiraju od sakupljanja i prodaje građevinskog i tehničkog otpada u manjim količinama, tako da bi njihovo preseljenje na, od grada udaljenu lokaciju, dovelo u pitanje egzistenciju ovih domaćinstava.

Preporučuje se da izbor lokacije za preseljenje uvaži navedene činjenice i bude sproveden uz punu uključenost predstavnika romskih porodica u ovom naselju i asistenciju lokalnih romskih NVO.

2) Devet romskih domaćinstava u naselju Meljine živi u privremenim objektima koja su vlasništvo AD Novi Prvoborac koje je, kao pravni sljedbenik preduzeća DP Prvoborac DD, upisano i kao vlasnik zemljišta na kojem su barake. Preduzeće nagovještava da će samostalno ili sa suinvestitorom uskoro krenuti sa izgradnjom stanova za tržište na ovoj lokaciji, što podrazumijeva predhodno uklanjanje privremenih objekata u kojima borave Romi.

Parcela na kojoj se nalaze barake, nastala je parcelacijom jedinstvene kat. parcele br. 61 (KO Podi) površine 8227m² na kat. parcele 61/2 (2250m²) i 61/1 (6477m²) koja je nakon parcelacije, bez traga o postojanju pravnog osnova takvog upisa, upisana kao svojina tada društvenog preduzeća Prvoborac, u stečaju.

Treba naglasiti da je privatizacija građevinskog zemljišta od strane korisnika bila pravno nemoguća po tada važećem Zakonu o građevinskom zemljištu (Sl. list SRCG 28/80 i Sl. list RCG 27/94 i 27/98), da je postala teoretski moguća tek usvajanjem Zakona o građevinskom zemljištu iz 2000. (Sl. list RCG 55/00 i Sl. list CG 51/08), ali da je realno moguća tek nakon usvajanja Zakona o svojinskopравnim odnosima iz 2009. U svakom slučaju, bez postojanja potvrde Savjeta za privatizaciju i kapitalne projekte, odnosno nadležnog Privrednog suda (s obzirom na to da se preduzeće Prvoborac DD u trenutku konverzije prava korišćenja u pravo svojine na zemljištu - nalazilo u postupku stečaja), o tome da je od strane preduzeća plaćena tržišna vrijednost navedenog zemljišta - postojeći upis se može smatrati nezakonitim, a na štetu Opštine, odnosno imovine na kojoj je lokalna uprava imalac svojinskih ovlašćenja. To potvrđuje i Potvrda br. 976/91 tadašnjeg Sekretarijata za urbanizam, imovinskopравne i katastarske poslove u Opštini Herceg Novi, kojom se potvrđuje da je DP Prvoborac korisnik društvene svojine na tada jedinstvenoj parceli br. 61.

Ističemo da se navedena parcela graniči sa parcelom na kojoj je partnerstvom Opštine i Swiss Disaster Relief izgrađeno izbjegličko naselje, te da je lokacijski i komunalnom opremljenošću optimalna za dalju gradnju socijalnih stanova.

Preporučuje se da Opština, preko organa i službi koje se staraju o zaštiti njene imovine, od Područne jedinice Katastra zatraži hronologiju, odnosno redoslijed upisa stvarnih prava na cijeloj kat. parceli 61 KO Podi, te da zatim, ukoliko je upis stvarnih prava u korist Novi Prvoborac izvršen bez pravnog osnova, pokrene proceduru njegovog brisanja. Sve navedeno važi i za barake bivšeg PKB na lokalitetu Bajkovina u Sutorini, u kojima stanuju dvije romske porodice.

Nevezano za pravni aspekt, naglašavamo da objekti na ovoj parceli ne ispunjavaju elementarne uslove za življenje, posebno ne za život izrazito brojnih domaćinstava: ono što je prije četiri decenije podignuto kao privremeni objekat danas je praktično samourušeno, a njihovi stanari rekonstrukciju i dogradnju izvide kartonom i otpadnim limom, dok su im u vertikali iznad naselja nedavno izvedena dva, po metar široka otvora za oborinsku kanalizaciju, koji tokom intenzivnih padavina imaju karakter vodenih topova usmjerenih na objekte ovog naselja.

Slika 40 – Prikaz parcele br. 61: Podi

3) Sa četiri romska domaćinstva, Javno preduzeće Čistoća (u svojstvu prodavca) – u kojem su inače po jedno ili dvoje članova ovih domaćinstava zaposleni, zaključilo je 27.06.2009. Ugovore o kupovini stana pod povoljnim uslovima kojim je utvrđena cijena u neskladu sa ovom vrstom ugovora. Naime, u članu 4, uz osamnaestomjesečni „grejs“ period, razrađena je dinamika otplate u narednih 25 godina i to tokom prve dvije godine po 368,80 € mjesečno, deset narednih godina po 534,75 € (počev od 01.01.2013), narednih deset 719,15 €, te za posljednju godinu ipo mjesečni iznos od 879,00 €. Ukupna cijena time iznosi 175.138 € po stanu veličine 85m², odnosno 2060 €/m². Cijene na tržištu nekretnina su tokom 2009. godine doživjele globalni pad, pa je nejasno na osnovu čega je prodavac/poslodavac predvidio ovoliki rast njihove

vrijednosti. Istovremeno, i značajni troškovi ovjere osnovnih ugovora i aneksa, pali su na teret Roma.

Ugovorima je takođe predviđeno da trpe rizik i eventualne promjene kamatne stope dok, na drugoj strani: u slučaju da kao kupci odustanu od kupovine tokom otplate – mogu očekivati povraćaj datog tokom pet godina – bez kamata (suprotno čl 560 Zakona o obligacionim odnosima koji garantuje vraćanje primljenog sa zakonskom kamatom i naknadu troškova održavanja stvari).

Mjesečna primanja ovih lica ne prelaze 300 €, mjesečni troškovi za utrošenu električnu energiju i vodu iznose oko 100 €, a najavljeno smanjivanje plata zaposlenih u javnom sektoru, dodatno dovodi u pitanje mogućnost nastavka odplaćivanja kupljenih stanova.

U članu 2 Ugovora vrijednost stana površine 85m² procijenjena je na 103.999,90 €, odnosno 1223 € po m² - na osnovu fakture investitora, što bi trebalo da znači da ova cijena, osim troškova gradnje obuhvata i cijenu plaćenu za građevinsko zemljište, te naknadu za komunalno uređenje tog zemljišta. Poređenja radi, Opština Budva je u oktobru 2013. godine sa zaposlenima zaključila Ugovore o kupovini stanova po povoljnim uslovima na lokaciji Rozino (zona Centar) po cijeni 750€/m². Tržišna vrijednost na ovoj lokaciji u Budvi, iznosi 1500-1600 €/m².

Preporučuje se formiranje Komisije u kojoj će učestvovati jedan predstavnik lokalnih romskih NVO uz sindikalnog predstavnika Roma i Egipćana zaposlenih u JP Čistoća, čiji će cilj biti da se utvrde okolnosti koje su bitne za ublažavanje obaveza u ovom ugovoru, te da se uz izvještaj preporuče konkretne mjere remodeliranja obaveza u korist kupaca/zaposlenih.

Naglašavamo da se, osim što su ovo lica sa niskim primanjima i pripadaju društveno ranjivoj grupi, dodatno mora uvažiti činjenica da ona obavljaju jedan od najtežih poslova u javnom sektoru, od kojeg bitno zavisi turistička privreda Herceg Novog.

6. PRESJEK STANJA NA TERENU: Izvještaj stručnjaka građevinske struke iz oblasti statike

Standard adekvatnog održivog stanovanja u siromašnim zajednicama nije lako definisati ni u ekonomski razvijenijim društvima, te ga možemo obuhvatiti isključivo u kontekstu konkretne životne sredine. Sa građevinskog aspekta on se postiže sljedećim mjerama:

- stabilnošću konstruktivnih elemenata objekta koje domaćinstvo koristi za stanovanje;
- stabilnošću zemljišta na kojem se nalazi objekat (da nije klizište, da nema rizičnog protoka podzemnih i nadzemnih voda...);
- normalanim brojem stanovnika po kvadratu stambene površine;
- zaštitom od atmosferskih padavina, te hladnoće i vlage;
- sigurnim i funkcionalnim elektroinstalacijama;
- opremljenim sanitarnim čvorovima;
- komunalnom opremljenošću lokacije (priključak na vodu, struju i kanalizaciju, postojanje prilaznog puta lokaciji, otprema smeća sa lokacije, itd);

Neposrednim prikupljanjem podataka o uslovima stanovanja, kroz terensko istraživanje na teritoriji Herceg Novi, u romskim i egipćanskim naseljima, te individualnim objektima u kojima stanuju Romi, sprovedenim tokom juna i jula 2013. god obuhvaćeno je 56 porodica, sa ukupno 319 članova i formirana je baza podataka o aktuelnom stanju na terenu.

Ekonomsko-politička situacija je tokom socijalizma, omogućila samo malom broju zaposlenih pripadnika ove populacije da putem zvanične stambene provizije stanova (u društvenom vlasništvu) dođe do krova nad glavom, dok je većina pripadnika bila prinuđena da to učini samogradnjom u već postojećim prigradskim naseljima. Nemogućnost romskih porodica da rješavaju svoju potrebu za stanovanjem prema tržišnim uslovima primorala ih je da svoje objekte izgrade mimo regularnih procedura, bez poštovanja planske dokumentacije i bez potrebnih dozvola – to važi za 25% domaćinstava. Oslanjajući se na odredbe Zakona o socijalnom stanovanju i Zakona o legalizaciji neformalnih objekata, potrebno je pružiti im organizovanu pravnu pomoć i pomoć oko izrade projektne dokumentacije za legalizaciju.

Dalje, potrebno je sačiniti sistematizaciju tj. podjelu na kategorije stambene ugroženosti na:

- 1) *Domaćinstva koja raspolažu neadekvatnim stambenim prostorom – 80,36% RE porodica* (kod kojih je primarna sljedeća problematika: nije izveden krov – 13,89%, nema sanitarnog čvora – 15,09%, nema završne fasade i izolacije od hladnoće i vlage – 28,48%, dotrajala bravarija – 18,75%, nedostatak stambenog prostora – 19,44%, neadekvatna infrastruktura (voda, struja i kanalizacija), loše elektroinstalacije (stari, neizolovani kablovi nedovoljnog presjeka). U vezi sa svim navedenim, potrebno je uputiti na sanaciju, dogradnju ili rekonstrukciju objekata putem doniranih – podržanih i regulisanih programa samogradnje. U tom smislu korisni su procesi obuke za građevinske radove kojima se podiže radna sposobnost članova domaćinstva i perspektiva održavanja unaprijeđenog stanovanja. Takođe, članovi domaćinstva time stiču odgovornost za poboljšanje i

održavanje standarda stanovanja a postiže se i ekonomičnost uloženi sredstava i rada, kao i trajnost rezultata. Dalje, potrebno je domaćinstva, koja nisu namijenjena za raseljavanje povezati sa susjedstvom u smislu ekonomske i druge infrastrukture i dinamike grada.

- 2) *Domaćinstva koja žive u privremenom, nesigurnom smještaju* – 19,64% RE porodica, potrebno je uputiti na programe stanovanja po povoljnim uslovima, zakupu i sl. Tu spadaju domaćinstva predviđena za raseljavanje, a koja se nalaze u naseljima Meljine, Šišet i Bajkovina.

Svaki objekat i svako od naselja je priča sama za sebe: nekim individualnim objektima nedostaje krovna konstrukcija i oluci, usljed čega se javlja prisustvo vlage po zidovima i podovima, nekima fali fasada sa termoizolacijom, neki stanovi su u stambenim zgradama i članovi domaćinstva nisu u mogućnosti da plaćaju električnu energiju, a dimnjak u zgradi ne funkcioniše. Dalje, u naselju Drenovik nema gradske kanalizacije i postoji veliki problem sa izlivanjem septičkih jama, doke je nekim objektima koji imaju svoje bunare, opet, potrebna pumpa. U neadekvatnim kolektivnim naseljima Šišet, Bajkovina i Meljine nisu sigurne elektroinstalacije i prisutna je stalna opasnost od požara, pored toga što su objekti truli, nestabilni, polupokriveni otpadom od lima, „izgrađeni“ na otvorenim kanalima kojima teče potok, plavi ih propust sa magistralnog puta i sl.

Istraživanje na terenu jeste elementarno polazište u kojem su utvrđeni postojeći problemi stanovanja u naseljima i u individualnim stambenim objektima, zatim socijalni, materijalni, obrazovni i stručni kapacitet stanovnika i stanovnica. Ovakvim, sveobuhvatnim pristupom moguće je, koristeći unutrašnje potencijale populacije, naći pravi način da im se pomogne. Potrebno je oformiti neprofitne organizacije tzv. socijalna preduzeća u oblasti stanovanja i izgradnje, te pružanja usluga iz oblasti stanovanja, koja će se finansirati ne samo od donatorskih sredstava, već će javne usluge pružati u ime i na račun države. Potrebno je utvrditi brojnost tih pravnih lica koja se bave socijalnim preduzetništvom u oblasti stanovanja, koje su potrebe tih preduzeća i kakvi si zakoni potrebni za uvođenje u crnogorsku legislativu.

Generalno, potrebno je sagledati sve raspoložive zakonske mogućnosti i koristeći dobijene podatke iz terenskog istraživanja, sačiniti plan aktivnosti pomoći koje će voditi unaprjeđenju stanovanja romske i egipćanske populacije na način da se oni povežu sa širom društvenom zajednicom i tako izbjegne socijalna i prostorna isključenost, a pri tome očuva i podstiče razvoj specifičog etničkog kulturnog kapaciteta i obilježja ove manjine.

Tokom terenskog rada došlo je do razmjene znanja i ideja između žitelja i profesionalnog tima, što je rezultiralo osnaživanjem i jednih i drugih. Profesionalni tim, stoga bi trebalo, da u ulozi planera sastavi platformu za aktivnosti unaprjeđenja stanovanja, kako bi žitelji naselja stekli još veće povjerenje u njihov rad i razumjeli ključne ideje obnove.

Naredni korak bi bio obezbjeđivanje institucionalne podrške donošenjem odgovarajućih političkih odluka neophodnih za obnovu. To podrazumijeva izradu i usvajanje planske dokumentacije za predmetna naselja i finansijsku operativnu pomoć u sektoru komunalne opremljenosti naselja, kao i iznalaženje lokacije za izmještanje gorenavedenih naselja, koja spadaju u najugroženije

6.1. Foto dokumentacija

Kolektivna naselja u bajkovini, Šištetu I Meljinama na teritoriji Opštine Herceg Novi, su u stanju ispod osnovnih uslova za bezbjedno stanovanje. To su privremeni objekti – barake, koje su neadekvatno pokrivene raznim limovima I naslagama drvenih ploča, sa nezaštićenim I rizično povezanim električnim instalacijama (mali presjeci kablova, neizolovani dotrajali kablovi...), na terenu koji plavi ili ima stalni površinski protok voda (procedni potoci sa okolnih planina), sa nerešenim pitanjem kanalizacije. Dakle, postoji stalna opasnost od požara, poplave, obrušavanja privremenih objekata I zaraze.

Sl. 41 i 42 - Naselje Bajkovina

Sl. 43 i 44 - Porodična kuća u naselju Nemila i barake u Meljinama – propust

Ostalih 8% objekata su porodične kuće sa dvije do tri etaže, površine u osnovi od 60 do 120 m², koje se nalaze u neurbanizovanim prigradskim naseljima (Nemila, Bajkovina, Drenovik...) gdje objekti nisu legalizovani I nema gradske kanalizacije. Stanari, kao nelegalni potrošači, plaćaju vodu I struju, porez, vlasnici su zemljišta ali nemaju građevinsku dozvolu. Većina od ovih

objekata ima izgrađene neadekvatne septičke jame, koje se izlivaju na prilazne saobraćajnice, te su sanitarni uslovi ispod svakog nivoa.

Objekti na lokaciji Nemile imaju problem blizine dalekovodnih stubova koji su udaljeni < od 5m. Objekti – barake u naselju u Meljinama, pored rizično izvedenih elektro instalacija, imaju u pozadini dva propusta za vodu prečnika 600mm sa puta Meljine - Podi, koji ih plave.

Sl. 45 i 46 - Solidne nezavršene porodične kuće u Zelenici

Sl. 47, 48 i 49 - Stari objekat koji je pretrpio požar, u kom živi porodica Iljir Beriše (14 članova)

Sl. 50 i 51 - Barake u naselju Šištet

Sl. 52 do 58 - Kuće i stanovi u Drenoviku, Podima i Zelenici

7. ZAKLJUČNE NAPOMENE

Postoji veliki broj istraživanja koji su za svoj predmet imali pitanje integracije i socijalnog statusa romskog i egipćanskog stanovništva u Crnoj Gori. Ono što im je zajedničko jeste zaključak da pripadnici ove populacije žive u izuzetno teškim i lošim uslovima. Ovo istraživanje nije izuzetak u tom smislu. Međutim, ono što ga čini različitim jeste sveobuhvatni pristup i dubinska analiza kojom se došlo do podataka o najvećim problemima sa kojima se romska i egipćanska populacija suočava na području opštine Herceg Novi. Na osnovu rezultata ovog istraživanja moguće je utvrditi prioritete oblasti djelovanja, u kojima je potrebno raditi da bi se unaprijedili uslovi života ove populacije. Iako je istraživanje bilo posebno fokusirano na oblast stanovanja i sprovedeno sa ciljem prikupljanja dovoljno podataka za pokretanje postupka legalizacije (koji se očekuje tokom 2013. i 2014. godine), ovo istraživanje je, takođe, omogućilo uvid u opšte uslove i standarde života romskog i eipćanskog stanovništva. Mapiranje ovih problema prvi je korak ka njihovom rješavanju. U tom smislu, posebno je značajna posvećenost i spremnost lokalne samouprave da se uključi u ove procese.

Kao ključne problem izdvajamo:

- Nizak obrazovni status populacije u visokom procentu;
- Neka djeca ne pohađaju osnovnu školu;
- Visok procenat nezaposlenih;
- Izrazito visok procenat porodica sa niskim bruto primanjima, koja su mnogo manja od iznosa potrošačke korpe u Crnoj Gori;
- Visok procenat porodica u kojima jedan ili više članova imaju neko hronično oboljenje;
- Visok broj ispitanika ocjenjuje svoju stambenu situaciju lošom, a čak 25% nepodnošljivom;
- Kvadratura stambenog prostora po članu porodice je daleko ispod preporučenog standarda;
- Nepostojanje romskog groblja u Herceg Novom, kao ni u široj okolini;
- Prisustvo vlage u velikom broju stanova/kuća;
- Započet, ali nezavršen proces legalizacije kod određenog broja porodica;
- Veliki broj porodica živi u svojim kućama koje nisu legalizovane;
- Jedan broj porodica živi u barakama na društvenom zemljištu koje, takođe, nisu legalizovane;
- Jedan broj domaćinstva posjeduje ilegalan priključak za struju;
- Jedan broj kuća ne posjeduje priključke za vodu;
- Jedan broj kuća ne posjeduje priključke za kanalizacioni sistem;
- Visok procenat ispitanika nije zadovoljan kvalitetom i veličinom svog stambenog prostora;

- Brojne porodice su se izjasnile da bi prihvatile stambeni kredit ako bi im bio ponuđen;
- Pomoć koju primaju materijalno ugrožene porodice je izrazito mala i nedovoljna;
- Veliki procenat porodica žive u teškim materijalnim uslovima, a ne prima socijalnu pomoć;
- Veliki broj porodica nije korisnik socijalne zaštite;
- Veliki broj porodica se ne obraća za pomoć, jer ne vjeruje da će im biti pružena;
- Pomoć koju porodice dobijaju od svih subjekata je mala, ili je uopšte nema;
- Najveći procenat ispitanika bi volio da dobije pomoć u građevinskom materijalu.

Na osnovu nalaza sa terena i sastanka lokalnog koordinacionog tima, napravljena je lista prioriteta koje treba realizovati u predstojećem periodu:

1. Po donošenju Zakona o legalizaciji, uprostiti dokumentaciju i postupak legalizacije za romske i egipćanske familije u dijelu koji se odnosi na lokalnu samoupravu. Budući da se kod Roma, Egipćana i drugih ranjivih grupa očekuje značajna neobaviještenost i rezerva u odnosu na proces legalizacije, zbog kojih je moguća pasivnost i propuštanje zakonskih rokova za pokretanje procedura, preporučuje se izrada, štampanje i distribucija besplatnog vodiča, ali i sprovođenje informativne kampanje, posebno imajući u vidu visok stepen nepismenosti među populacijom.
2. Dislociranje Roma iz naselja Šištet postala je neizbježna stvar zbog privatnog vlasništva te parcele od strane Instituta Igalo. Neophodno je pronaći opštinsku lokaciju za premještanje ovog naselja i u saradnji sa Institutom obezbjediti adekvatan smještaj. I lokacija i smještaj moraju biti dostojni normalnog ljudskog života i u funkciji integracije romske zajednice, nikako izolacije ili segregacije.
3. Za romsko naselje u Meljinama, na parceli Prvoborca, potrebno je ustanoviti imovinsko-pravne odnose na osnovu hronologije upisa u Katastar zemljišta. U zavisnosti od dobijenih informacija potrebno je naselje stabilizovati, učvrstiti ili dislocirati, a sve u skladu sa ranijim predlozima i obećanjima lokalne samouprave.
4. Otvoriti temu nedostatka groblja za pripadnike islamske vjeroispovjesti na lokalnom ili regionalnom nivou jer predstavlja i jednu od glavnih prepreka punoj integraciji romske populacije koja pripada ovoj vjerskoj zajednici, budući da je najbliže groblje locirano u Podgorici.
5. Rezultati istraživanja pokazali su da je dominantna tendencija romskih porodica kojima je potrebno unaprjeđenje stambenih uslova dobijanju građevinskog materijala ili dodjele zemljišta za gradnju. Budući da je ovaj vid pomoći pristupačniji, a rad ulažu sami pripadnici romske populacije, potrebno je intenzivirati obezbjeđenje ove vrste pomoći koristeći, kao i obezbjediti pomoć međunarodnih organizacija i lokalnih sponzora i investitora.

6. Potrebno je ekonomski osnažiti romske familije, kako bi uz poboljšanje stambenih uslova za život, obezbjedili i uredno izmirivanje komunalnih obaveza, što bi dodatno doprinijelo integraciji ove populacije.
7. Sprovesti pilot projekte u odabranim neformalnim objektima u svojini Roma ili pripadnika ranjivih grupa, kako bi se provjerila efikasnost procedura, identifikovale ograničenja i prepreke, izračunali stvarni troškovi, definisale takse i dostupnost izdataka, te odredili realni rokovi.
8. Formirati Komisiju u kojoj će učestvovati jedan predstavnik lokalnih romskih NVO uz sindikalnog predstavnika Roma i Egipćana zaposlenih u JP Čistoća, čiji će cilj biti da se utvrde okolnosti koje su bitne za ublažavanje obaveza u ugovorima o kupovini stana pod povoljnim uslovima zaključenim 27.06.2009. sa četiri romske porodice, te da se uz izvještaj preporuče konkretne mjere remodeliranja obaveza u korist kupaca/zaposlenih.
9. Sačiniti sistematizaciju tj. podjelu na kategorije stambene ugroženosti na domaćinstva koja raspolažu neadekvatnim stambenim prostorom i domaćinstva koja žive u privremenom, nesigurnom smještaju .
10. Potrebno je oformiti neprofitne organizacije tzv. socijalna preduzeća u oblasti stanovanja i izgradnje, te pružanja usluga iz oblasti stanovanja, koja će se finansirati ne samo od donatorskih sredstava, već će javne usluge pružati u ime i na račun države. U vezi sa tim, potrebno je utvrditi brojnost tih pravnih lica koja se bave socijalnim preduzetništvom u oblasti stanovanja, koje su potrebe tih preduzeća i kakvi si zakoni potrebni za uvođenje u crnogorsku legislativu.
11. Osmisliti i izraditi platformu za aktivnosti unaprjeđenja stanovanja romske i egipćanske populacije.
12. Obezbjediti institucionalnu podrške donošenjem odgovarajućih političkih odluka neophodnih za obnovu neadekvatnih objekata. To podrazumijeva izradu i usvajanje planske dokumentacije za predmetna naselja i finansijsku operativnu pomoć u sektoru komunalne opremljenosti naselja, kao i iznalaženje lokacije za izmještanje navedenih naselja koja spadaju u najugroženije po standardima stanovanja.

ANNEX I _ U P I T N I K

Naselje:	Mjesto	Redni br. upitnika:	Anketar:
----------	--------	---------------------	----------

1. Gdje je stalno nastanjena porodica?

- 1) u gradu
- 2) u prigradskom naselju
- 3) izvan gradskog područja
- 3) u romskom naselju, u gradu
- 4) u romskom naselju, na obodu grada
- 5) u ruralnoj sredini

2. Broj članova porodice

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10 i više

3. Sastav domaćinstva

- a) osnovna porodica (roditelji sa djecom)
- b) proširena porodica (osnovna porodica i srodnici oca ili majke)
- c) više srodničkih porodica živi u istom domaćinstvu
- d) samohrani roditelj sa djecom
- e) više srodnika živi u istom domaćinstvu
- f) hraniteljska porodica
- g) samačko domaćinstvo

4. Polna/rodna struktura porodice

- a) broj muških članova porodice
- b) broj ženskih članova porodice

5. Starosna struktura porodice

- a) 15 – 18 (navesti broj članova: _____)
- b) 19 – 34 (navesti broj članova: _____)
- c) 35 – 54 (navesti broj članova: _____)
- d) 55 + (navesti broj članova: _____)

6. Ako u Vašoj porodici ima djece, navedite broj

- a) djece do 6 god. _____
- b) djece od 6 – 16 god. _____
- c) djece od 16 – 18. god. _____

7. Da li Vaša porodica stalno živi u ovom naselju?

- a) Da
- b) Ne

8. Od kada Vaša porodica živi u ovom naselju?

- a) živimo u ovom naselju prije 1991. godine
- b) doselili smo se između 1991. i 1998. godine
- c) doselili smo se kao interno raseljena porodica sa Kosova 1999. godine
- d) doselili smo se poslije 1999. godine (molimo, navedite godinu doseljenja _____)

9. Ako ste se doselili u Crnu Goru iz neke druge zemlje, koja je to zemlja?

- a) Zemlje bivše Jugoslavije
- b) Kosovo i Metohija
- c) Zemlje Zapadne Evrope

10. Status porodice

- a) Domicilna porodica
- b) Domicilna porodica koja je vraćena u zemlju po osnovu readmisije
- c) Porodica čiji su članovi raseljena lica

11. Pravni status članova porodice

- a) državljanini CG (navedite broj članova koji imaju državljanstvo CG, _____)
- b) državljani neke druge države (navedite državu i broj članova koji imaju državljanstvo te države, _____)
- c) lica sa odobrenim privremenim boravkom u zemlji (navedite broj članova _____)
- d) lica sa stalnim nastanjenjem u zemlji (navedite broj članova, _____)

12. Obrazovna struktura porodice

- a) Osnovna škola ili manje (navesti broj članova: _____)
- b) Srednja stručna sprema, 3. stepen (navesti broj članova: _____)
- c) Četvorogodišnja srednja škola (navesti broj članova: _____)
- d) Viša škola (navesti broj članova: _____)
- e) Visoka škola i više (navesti broj članova: _____)

13. Od čega se Vaša porodica pretežno izdržava (zaokružiti do dva odgovora)?

- a) U porodici je neko stalno zaposlen (navedite br. članova koji su u stalnom radnom odnosu: _____)

- b) U porodici je neko privremeno zaposlen (navedite br. članova koji su u radnom odnosu na određeno vrijeme:_____)
- c) Bavimo se raznim zanatima (navedite kojim:_____)
- d) Radimo kao sezonski radnici
- e) Sakupljamo razne otpatke i sekundarne sirovine i prodajemo ih na tržištu
- f) Bavimo se poljoprivredom
- g) Neki članovi porodice se bave prošnjom
- h) Od pomoći rodbine i prijatelja
- i) Od pomoći humanitarnih organizacija
- j) Od socijalne pomoći
- k) Od dječijeg dodatka
- l) Neki drugi vid pomoći (navesti koji:_____)
- m) Niko od članova porodice nije zaposlen (navedite broj članova domaćinstva koji su nezaposleni duže od tri godine u kontinuitetu _____)

14. Izvori prihoda

- a) Lični dohodak ili dohoci člana/ova porodice
- b) Bavljenje trgovinom
- c) Bavljenje zanatstvom
- d) Sakupljanje sekundarnih sirovina
- e) Obavljanje sezonskih poslova
- f) Materijalno obezbjeđenje porodice
- g) Penzija
- h) Pomoć rodbine
- i) Humanitarna pomoć
- j) Prosjačenje
- k) Tuđa pomoć i njega
- l) Ostalo_____

a. Visina prihoda

- a) Bez prihoda
- b) Do 100 €
- c) 101 – 200 €
- d) 201 – 300 €
- e) 301 – 400 €
- f) Preko 400 €

b. Da li prihodi koje ostvaruje Vaša porodica:

- a) Mogu u potpunosti zadovoljiti osnovne potrebe porodice.
- b) Mogu djelimično zadovoljiti osnovne potrebe porodice.
- c) Ne mogu zadovoljiti ni osnovne potrebe porodice.

14. Ako u porodici imate djecu školskog uzrasta, da li pohađaju školu?

- 1. Da, povremeno (navedite koliko puta nedeljno, _____)
- 2. Ne, ne pohađaju
- 3. Da, redovno

15. Da li kod nekog od članova Vaše porodice postoji:

- 1. znatno oštećenje vida, sluha, govora ili glasa
- 2. fizičko oštećenje/invaliditet
- 3. distrofija/paraliza
- 4. neko hronično oboljenje
- 5. nema nijednog oštećenja

16. Da li je Vaša porodica korisnik socijalne zaštite?

DA

NE

17. Da li ste se obraćali za pomoć nekom od navedenih subjekata (zaokružite jedan ili više odgovora):

- 1) socijalnoj ustanovi;
- 2) Opštini;
- 3) humanitarnoj organizaciji;
- 4) privrednicima;
- 5) pojedincima;
- 6) nismo se nikom obraćali za pomoć

18. Ako niste, koji razlozi su uticali na to?

- 1. Nije nam potrebna pomoć.
- 2. Ne umijem da sastavim molbu da mi se dodijeli pomoć.
- 3. Ne vjerujem da će mi pomoć biti pružena.
- 4. Ranije smo se obraćali za pomoć, ali nam nije bila dodijeljena.
- 5. Drugo, _____)

19. Ako je Vaša porodica koristila neku vrstu pomoći, kako ste zadovoljni tom pomoći?

- a) Zadovoljni smo (molimo, obrazložite odgovor, _____)
- b) Djelimično smo zadovoljni (molimo, obrazložite odgovor, _____)
- c) Nismo zadovoljni (navedite razloge, _____)

20. Od kojeg subjekta ste dobijali pomoć? (zaokružite jedan ili više odgovora)

- 1) od Centra za socijalni rad;

- 2) od Opštine;
- 3) od humanitarne organizacije;
- 4) od privrednih subjekata;
- 5) od pojedinaca;

21. Koje vrste pomoći ste koristili?

- 1. Pomoć u hrani (brašno, ulje, šećer, konzerve, testenine itd).
- 2. Sredstva za higijenu
- 3. Odjeća i obuća
- 4. Ćebad, posteljina
- 5. Ogrijev
- 6. Djelovi namještaja (kreveti, stolovi, kućni aparati)
- 7. Najlonske folije i slični materijali
- 8. Školski pribor
- 9. Nešto drugo, _____

22. Kada neko od članova Vaše porodice ili Vaših srodnika umre, gdje ga sahranjujete?

- 1. Odvojeno od ne-Roma (molimo navedite na kom groblju, islamskom, pravoslavnom, _____)
- 2. Ne znam, nisam upoznat sa tim.

23. Koji problemi, po Vašem mišljenju, najviše ugrožavaju socio-ekonomski opstanak Vaše porodice?

Problem	Značaj problema za porodicu			
	Veoma značajan	Značajan u manjoj mjeri	Nema veliki značaj	Nema nikakav značaj
Nedostatak stambenog prostora				
Nedostatak hrane, obuće, odjeće				
Nemogućnost ostvarenja zarade				
Loše zdravlje i zdravstvena zaštita				
Troškovi školovanja djece				
Drugo (navedite šta)				

24. Kako ocjenjujete stambenu situaciju Vaše porodice?

- a) nepodnošljiva
- b) veoma loša
- b) loša, ali nekako izlazimo na kraj sa tim
- c) podnošljiva
- d) dobra

25. Stanarski status porodice / Vaša porodica stanuje u:

- a) Sopstvenoj kući koja je legalizovana
- b) Sopstvenoj kući koja nije legalizovana
- c) Sopstvenoj kući koja je u postupku legalizacije
- d) Sopstvenom stanu
- e) Sopstvenom stanu, kupljenom na kredit
- f) Stanu sa stanarskim pravom
- g) Stanu koji je ustupljen od strane prijatelja/rođaka
- h) Baraci od čvrstog materijala na društvenom zemljištu
- i) Baraci od kombinovanog materijala na društvenom zemljištu
 - Baraka od lima
 - Baraka od drveta
 - Baraka od kartona
- j) Iznajmljenom stanu
 - Podstanari u dobrim higijenskim i sanitarnim uslovima
 - Podstanari u lošim higijenskim i sanitarnim uslovima
- k) Ako živite u iznajmljenom stanu, kolika je visina mjesečne korije koju plaćate:
 - Manje od 50 eura
 - Između 50 – 100 eura
 - Više od 100 eura
 - Više od 200 eura

26. Površina stambenog prostora

Do 15 m ²	16 – 30 m ²	31 – 50 m ²	51 – 70 m ²	71 m ² +

27. Da li ste zadovoljni kvalitetom i veličinom stana?

	Veoma zadovoljan	Uglavnom zadovoljan	Uglavnom nezadovoljan	Potpuno nezadovoljan
Kvalitet				
Veličina				

28. Starost stambenih objekata

Do 10 god	11 – 25 god	26 – 40 god	40 god +

29. Stambena infrastruktura / Da li je Vaš stan snabdjeven:

- a) Električnom energijom ☐ DA ☐ NE
- b) Vodom ☐ DA ☐ NE
- c) Kanalizacionim sistemom ☐ DA ☐ NE
- d) Kupatilom ☐ DA ☐ NE
- e) WC-om ☐ DA ☐ NE
- f) Osnovnim namještajem i kućnim aparatima (šporet, frižider, mašina za veš...) ☐ DA ☐ NE
- g) Telefonskim priključkom ☐ DA ☐ NE
- h) Televizorom ☐ DA ☐ NE
- i) Računarom ☐ DA ☐ NE
- j) Podrumom ☐ DA ☐ NE
- k) Terasom ☐ DA ☐ NE
- l) Tavanom ☐ DA ☐ NE

30. Da li plaćate li porez za kuću/stan u kojem stanujete i u kom iznosu? (Po mogućnosti, izvršiti uvid u poresko rješenje, ako je vlasnik/korisnik stana saglasan)

DA (navedite površinu stana u m²_____ i iznos plaćenog poreza_____)

NE (ako je moguće, navedite razlog)

31. Da li dobijate redovni mjesečni račun za utrošenu električnu energiju i vodu i u kom iznosu:

- za utrošenu električnu energiju _____
- za utrošenu vodu _____

Napomena: Zabilježiti ukoliko je na računu naznačeno da je u pitanju nelegalno priključen stambeni objekat/korisnik.

32. Najveći problem u pogledu uslova stanovanja predstavlja Vam:

- a) Manjak prostora
- b) Buka
- c) Vlaga
- d) Prokišnjavanje krova

e) Zastarjela drvenarija

f) Drugo _____

33. Ako bi postojala mogućnost da kreditom Vaša porodica trajno riješi stambeno pitanje, da li biste se odlučili za takvu mogućnost:

1. Da, prihvatio bih
2. Ne, nemam mogućnosti da vraćam taj kredit
3. Neodlučan sam

34. Ako bi postojala mogućnost da Vam država/Opština pomogne da riješite stambeno pitanje, koju mogućnosti biste najradije iskoristili?

1. Dodijeljen stan u stambenoj zgradi
2. Kuća dodijeljena na korišćenje
3. Dodjela parcele za građenje
4. Pomoć u građevinskom materijalu
5. Neki drugi smještaj (navedite koji, _____)

35. Da li bi se Vaša porodica radije preselila u mješovito naselje ili biste prije bili za to da se stvori novo romsko naselje:

1. Radije bismo se preselili u mešovito naselje.
2. Radije bismo živjeli u novom naselju.
3. Radije bismo ostali da živimo u ovom naselju.
3. Svejedno nam je ako bi se naše stambene prilike popravile.

36. Na kraju, kako vidite stambenu situaciju Vaše porodice u budućnosti:

1. Biće nam jednako kao i sada;
2. Preostaje nam da i dalje živimo od pomoći.
3. Biće nam još gore.
4. Ne mogu da procijenim.

Datum sprovođenja ankete:	Vrijeme trajanja razgovora:	Vrijeme završetka razgovora:	Potpis anketara: